

**CE**

**Oplossingen voor  
milieu, economie  
en technologie**

Oude Delft 180

2611 HH Delft

tel: 015 2 150 150

fax: 015 2 150 151

e-mail: [ce@ce.nl](mailto:ce@ce.nl)

website: [www.ce.nl](http://www.ce.nl)

Besloten Vennootschap

KvK 27251086

# **Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031**

Eindrapport

## **Rapport**

Delft, juli 2003

Opgesteld door: S. (Stephan) Slingerland  
H.E. (Huib) van Essen  
K. (Kiek) Singels



# Colofon

Bibliotheekgegevens rapport:

S. (Stephan) Slingerland, H.E. (Huib) van Essen, K. (Kiek) Singels  
Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031  
Delft, CE, 2003

Huisvesting / Energievoorziening / Duurzaam / Wijken / Milieufactoren /  
Maatschappelijke factoren / Belangengroepen /  
VT: Toekomst

Publicatienummer: 03.3319.33

Verspreiding van CE-publicaties gebeurt door:

CE

Oude Delft 180

2611 HH Delft

Tel: 015-2150150

Fax: 015-2105151

E-mail: [publicatie@ce.nl](mailto:publicatie@ce.nl)

Opdrachtgever: Ministerie van VROM

Meer informatie over de studie is te verkrijgen bij de projectleider Stephan Slingerland

© copyright, CE, Delft

## **CE**

### **Oplossingen voor milieu, economie en technologie**

CE is een onafhankelijk onderzoeks- en adviesbureau, gespecialiseerd in het ontwikkelen van structurele en innovatieve oplossingen van milieuvraagstukken. Kenmerken van CE-oplossingen zijn: beleidsmatig haalbaar, technisch onderbouwd, economisch verstandig maar ook maatschappelijk rechtvaardig.

CE is onderverdeeld in vijf secties die zich richten op de volgende werkterreinen:

- economie
- energie
- industrie
- materialen
- verkeer & vervoer

Van elk van deze secties is een publicatielijst beschikbaar. Geïnteresseerden kunnen deze opvragen bij CE tel: 015-2150150. De meest actuele informatie van CE is te vinden op de website: [www.ce.nl](http://www.ce.nl)

# Inhoud

1	Inleiding	1
1.1	Leeswijzer	1
2	Projectopzet	3
2.1	Een toegankelijke discussie	3
2.2	Werving deelnemende burgers	5
2.3	Samenwerking met lokale partners	5
3	Uitvoering	7
3.1	Samenwerking met lokale partners	7
3.2	Werving deelnemende burgers	7
3.3	Workshop 1: “Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031”	8
3.4	Workshop 2: “Van dromen naar daden”	10
3.5	Workshop 3: “Samen op weg naar 2031”	13
4	Conclusies en aanbevelingen	19
4.1	Concrete afspraken tussen burgers en beleidsmakers	19
4.2	Inhoudelijke thema’s voor discussie met burgers over duurzaamheid	20
4.3	Indicatoren voor het succes van lokale duurzaamheid	20
4.4	Deelname burgers	21
4.5	Methode voor het omgaan met burgers en duurzaamheidsbeleid	22
4.6	Aanbevelingen	23
A	Verslag workshop 1 “Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031”	27
B	Verslag workshop 2: “Van dromen naar daden”	37
C	Verslag bijeenkomst 3: “Samen op weg naar 2031”	45



# 1 Inleiding

“In dit project gaan we wandelen. Wandelen naar de toekomst, wandelen door de wijk, wandelen door de toekomst van deze wijk, Bergpolder Zuid. Stelt u zich voor, het is 7 maart 2031. Een koude, gure maartdag. Het regent een beetje en het is winderig. Maar voor vanmiddag zijn er opklaringen voorspeld.

We nemen u mee voor drie wandelingen van drie verschillende personen die we hier vanavond speciaal voor u hebben uitgenodigd. Samen presenteren zij u drie mogelijke toekomstbeelden. Aan de hand van die toekomstbeelden willen we graag met u praten hoe ú de toekomst van uw wijk ziet. Dat hoeft niet persé 2031 te zijn, maar een beeld van de verdere toekomst kan u wellicht helpen bij het beschrijven van úw droomwijk...”.

Voor een effectief milieubeleid dat past in onze samenleving op dit moment is het essentieel om te weten wat burgers doen en denken. Dat is in een notendop de gedachte achter het programma Burger en Milieu dat door VROM enkele jaren geleden gestart is. In 2002 werd, passend bij dit programma, de al bestaande subsidieregeling SMOM uitgebreid met een onderdeel waarin maatschappelijke organisaties voorstellen kunnen indienen voor projecten die zich richten op de burger. Het project “Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031”<sup>1</sup> waarvan CE de uitvoerder is en dat in dit rapport wordt beschreven, is een van de projecten die binnen dit programma worden uitgevoerd.

Doel van dit project is het testen van een innovatieve methode om met burgers in contact te komen en te praten over duurzaamheid in hun eigen omgeving. Als inhoudelijke aanleiding is de toekomstige energievoorziening gekozen. Vanuit het milieubeleid is dit een belangrijk thema, aangezien de energievoorziening een sleutelrol speelt in de aanpak van een van de grote milieuproblemen voor de toekomst, klimaatverandering.

## 1.1 Leeswijzer

In dit rapport beschrijven we achtereenvolgens projectopzet en uitvoering (hoofdstuk 2 en 3). In hoofdstuk 4 analyseren we de belangrijkste resultaten, trekken we conclusies en geven we enkele aanbevelingen voor een vervolg.

---

<sup>1</sup> We zullen in dit rapport als verkorte titel “Wandelingen 2031” gebruiken.



## 2 Projectopzet

Het project Wandelingen 2031 bestaat uit drie bijeenkomsten met burgers, inclusief voorbereiding en uitwerking van iedere bijeenkomst.

Belangrijk hierin zijn opzet en volgorde van ieder van de bijeenkomsten, werving van deelnemers en de samenwerking met lokale partners / beleidsmakers. Deze drie onderwerpen bespreken we hierna.

### 2.1 Een toegankelijke discussie

De methode om met burgers te discussiëren die we in dit project testen gaat uit van het meenemen van burgers in drie stappen (en bijeenkomsten) naar beleid. We selecteren daarvoor een woonwijk waarin we met burgers / bewoners in discussie gaan over de consequenties van duurzaamheid in hun eigen wijk.

In de eerste bijeenkomst staat creatieve ideeënvorming en brainstorming centraal. De blik is daarbij gericht op de lange termijn en de eigen leefomgeving in de bredere maatschappelijke context. In de tweede bijeenkomst stimuleren we burgers de eerdere ideeën zo veel mogelijk uit te werken en concreet toepasbaar te maken in de eigen situatie en binnen een korte termijn. In de derde en laatste stap brengen we burgers met hun concrete ideeën in contact met beleidsmakers die realisering van die ideeën kunnen ondersteunen.

#### Bijeenkomst 1

Hierin presenteren we een drietal fictieve wandelingen door de woonwijk door drie mogelijke bewoners van deze wijk in de toekomst. Hierin belichten we hoe op een willekeurige datum in de toekomst, 7 maart 2031, de woonwijk er uit zou kunnen zien. De bewoners die over hun wandelingen vertellen worden gespeeld door medewerkers van CE. De wandelingen worden verteld aan de hand van fotomontages waarin de woonwijk van nu getransformeerd is naar de toekomst. De fotomontages worden gemaakt door een grafisch ontwerper.



Overstroming in een straat in Bergpolder-Zuid als gevolg van klimaatverandering in het scenario "Business as Usual"

Basis voor deze wandelingen vormen drie scenario's die uitgaan van respectievelijk een extrapolatie van huidige trends ('business as usual'), een mentaliteitsverandering richting duurzaamheid ('groen en zuinig') en een prijskaartje aan milieuvervuiling ('vervuiler betaalt'). Deelnemers kunnen naar aanleiding van ieder van de drie scenario's aangeven wat hen opvalt, wat aanspreekt en wat juist niet aanspreekt. Vervolgens stellen zij gezamenlijk elementen vast van een "Droomsценario" voor de woonwijk die gewenst en die juist niet gewenst zijn.

#### Bijeenkomst 2

In de tweede bijeenkomst werken we de elementen van het Droomsценario uit tot concrete ideeën voor de woonwijk. De elementen groeperen we hiervoor in een behapbaar aantal thema's waarmee bewoners aan de slag kunnen. De bewoners krijgen bovendien inspiratie en randvoorwaarden aangeleverd aan de hand van een "initiatievenmarkt", waarin op affiches voorbeelden van landelijke initiatieven van burgers worden gegeven, de al lopende burgerinitiatieven in de wijk zelf worden aangegeven, de ontwikkelingen die door de gemeente in de wijk gepland zijn en landelijke ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de uitwerking van ideeën van bewoners.

#### Bijeenkomst 3

In de derde bijeenkomst brengen we burgers in contact met beleidsmakers die hen kunnen helpen bij realisatie van hun ideeën. We stimuleren burgers om afspraken voor de korte termijn te maken met de beleidsmakers die als kiem kunnen dienen voor verdere ontwikkeling van duurzaamheid in de wijk.





Kassen op het Insulindeplein in Bergpolder-Zuid in het scenario “groen en zuinig”

## 2.2 Werving deelnemende burgers

Wie deelneemt aan de bijeenkomsten is uiteraard van belang voor de uitkomst van het project. Bedoeling in dit project is om niet een klein clubje energie-geïnteresseerden te trekken, maar een bredere basis te krijgen van burgers die willen nadenken over de toekomst van hun leefomgeving. De werving richt zich dan ook niet op energie als focuspunt, maar juist op het algemeen nadenken over de toekomst van de woonwijk en de rol van duurzaamheid daarin. In de werving maken we gebruik van het “wandelingen” concept om het nadenken over de toekomst te visualiseren.

Bedoeling is om de werving met name te richten op burgers in georganiseerde verbanden binnen de wijk (bewonersorganisaties, clubs etc.) omdat deze relatief makkelijk aanspreekbaar zijn en hierdoor ook een “energiebias” vermeden kan worden. Deze bewoners spreken op individuele titel, maar kunnen wel de ervaringen vanuit hun organisatie inbrengen.

## 2.3 Samenwerking met lokale partners

Voor het project zoeken we samenwerking met een gemeente als lokale partner. Hierdoor krijgen we beter zicht op wat er speelt in de betreffende wijk. De gelegde contacten op lokaal beleidsniveau gebruiken we ook in de derde bijeenkomst om burgers en beleidsmakers met elkaar in gesprek te brengen.



## 3 Uitvoering

In het vorige hoofdstuk beschreven we de opzet van het project. Hier gaan we in op hoe het project in de praktijk vorm heeft gekregen.

### 3.1 Samenwerking met lokale partners

Op basis van eerdere contacten en een uitgebreidere kennismaking is gekozen voor een samenwerking in dit project met de deelgemeente Rotterdam Noord. De activiteiten voor Wandelingen 2031 en een daar al lopend project Duurzame Wijk<sup>2</sup> bleken elkaar te kunnen versterken en aanvullen. In het project Duurzame Wijk waren al contacten gelegd met bewoners waarvan gebruik is gemaakt bij Wandelingen 2031.

Omgekeerd bleek dat de resultaten van Wandelingen 2031 goed bruikbaar zouden zijn voor het project Duurzame Wijk. Hiertoe is in de analyse van het Wandelingen 2031 met name een element toegevoegd: indicatoren voor het succes van een beleid gericht op duurzaamheid in de wijk. Hieraan bleek vanuit Duurzame Woonwijk behoefte te bestaan. De resultaten van Wandelingen 2031 bleken hier goede aanknopingspunten voor te bieden (zie hoofdstuk 4).

Als specifieke woonwijk voor het project is gekozen voor Bergpolder-Zuid, een gedeelte van Rotterdam-Noord waar de komende jaren een aantal stadsvernieuwingsactiviteiten op de agenda staan (parkeergarage en herinrichting plein, sloop en herbouw van woningen, nieuwe functie voor viaduct waar nu een spoorlijn over heen loopt). Bewoners uit deze wijk zijn benaderd voor de bijeenkomsten.

We hebben in het project gebruik gemaakt van de faciliteiten en inzet van beleidsmakers bij de deelgemeente. Dit geldt met name voor de werving van deelnemers en voor de locatie van de bijeenkomsten: in het stadsdeelkantoor van Rotterdam-Noord.

### 3.2 Werving deelnemende burgers

De werving van deelnemende burgers in dit project hebben we uitgevoerd samen met de deelgemeente Noord. Er is hiervoor een uitgebreide wervingscampagne opgezet: tweemaal een huis-aan-huis bericht (950 huishoudens), berichten in de huis-aan-huis krant Maasstad en het inschakelen van het netwerk van organisaties in de buurt: basisschool, woningcorporatie, moskee, bewonersorganisatie en opbouwwerk. Hierbij is telkens gebruik gemaakt van het perspectief van nadenken over de toekomst van de woonwijk in de brede zin, en zijn de "wandelingen" gebruikt als wervingselement. Dit heeft geleid tot een lijst met potentiële kandidaten, welke telefonisch zijn benaderd.

---

<sup>2</sup> Het project Duurzame Wijk is een initiatief van de Gemeente Rotterdam, dienst Sport en Recreatie, afdeling Natuur en Milieu. Het project wordt uitgevoerd in het kader van het programma 'Leren voor Duurzaamheid' van de Provincie Zuid-Holland. Bij dit project wordt nauw samengewerkt met de deelgemeente Noord en Gemeentewerken Milieubeleid Rotterdam.

Uiteindelijk hebben 14 personen zich aangemeld voor deelname. Deze waren aanwezig op de eerste bijeenkomst. Op de tweede en derde bijeenkomst waren 6, respectievelijk 5 burgers aanwezig. Het merendeel van de deelnemers was daarbij betrokken bij een organisatie in de buurt.

### 3.3 Workshop 1: “Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031”

In de eerste workshop hebben we drie toekomstscenario's gepresenteerd in de vorm van drie wandelingen door Bergpolder-Zuid. “Meneer Prins”, “mevrouw Rivas” en “Kay Gural” vertelden hoe zij op 7 maart 2031 door de wijk liepen aan de hand van een aantal “foto's” die zij van hun wandeling hadden gemaakt. Deze “foto's” waren fotomontages van straten in de wijk zelf met daarop enkele elementen uit de wandelingen geprojecteerd.



Windmolens en fietspad op voormalige Hofpleinlijn in het scenario 'vervuiler betaalt'

Onderstaand zijn de kernelementen van de drie scenario's weergegeven. In de bijlagen zijn de wandelingen in meer detail terug te vinden.

**Wandeling 1: Meneer Prins laat zijn hond uit**

*Achterliggend scenario: 'Geen gezeur! Energie en duurzaamheid in 2030 zoals nu.'*

Huidige trends voor de toekomst worden doorgetrokken, nadruk op technologische ontwikkeling die het leven makkelijker maakt. Milieuproblemen worden niet opgelost. Maar ook worden effecten van klimaatverandering zichtbaar. Arm en rijk blijven naast elkaar bestaan.

**Wandeling 2: Mevrouw Rivas doet vrijwilligerswerk**

*Achterliggend scenario 'Groen en Zuinig'*

Bij burgers is de zorg voor het milieu een structureel aspect van hun gedrag geworden; de wijk (het land) is daardoor zeer leefbaar geworden; soms gaat het echter ten koste van gemak; andere keerzijde is de 'sociale controle' (het elkaar aanspreken op het gedrag).

**Wandeling 3: Kay Gural wil gaan scooteren**

*Achterliggend scenario: "De vervuiler betaalt".*

Doordat de maatschappelijke kosten nu worden doorberekend aan gebruikers zijn met name vervuilende en energieverblindende activiteiten erg duur geworden. Door technologische innovatie zijn veel duurzame oplossingen gekomen voor de milieuproblemen van 2003. In principe is voor de bewoners in de wijk alles nog steeds mogelijk, alleen hangt er een prijskaartje aan.

Aan de hand van de wandelingen/scenario's konden deelnemers aangeven welke elementen hun opvielen en wat zij het meest, respectievelijk minst gewenst vonden voor de toekomst van hun woonwijk. Op grond hiervan stelden zij de elementen van een "Droomsценario voor 2031" vast.

Veel groen in de wijk en verbetering van de onderlinge contacten stonden in dit droomsценario voorop. Een goed parkeerbeleid, betere woningen en vermindering van het afval op straat waren andere punten die door bewoners gewenst werden, naast randvoorwaarden als goed onderwijs en een goed inkomen. Een overdaad aan sociale controle en ongelijkheid (3 auto's voor sommige bewoners, armoede) zijn daarentegen volgens bewoners juist de minst gewenste toekomstbeelden.

Bewoners konden met rode en groene stickers een individuele waardering geven aan de verschillende elementen in het "Droomsценario". Opvallend hierin was vooral de steun die "veel groen" en "sociale contacten" kregen. Het thema energie was daarentegen van veel minder groot belang voor de bewoners.

Over een aantal punten konden deelnemers het niet eens worden. Deze werden genoteerd als "niet eens /discussiepunten". Hierbij ging het met name om de tegenstelling tussen keuzevrijheid enerzijds, en sturing door verboden of financiële prikkels of sancties anderzijds (zie bijlagen).

"Droomscenario" voor Bergpolder Zuid in 2031	
Meest gewenst:	Minst gewenst:
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Veel groen in de wijk/omgeving</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• 3<sup>de</sup> auto (2<sup>de</sup>), eerlijk beleid</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Onderlinge contacten/ontmoetingsplekken (begrip, samenleven, respect, beetje 'sociale controle')</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Armoede 3<sup>de</sup> wereld (voorkomt oorlog) (verdeling nationale hulpbronnen, verdeling nationaal inkomen)</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Goed onderwijs (gedrag, bewust zijn, leren nadenken)</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Betere huizen (isolatie, geluid, onveilig, vocht, kou, tocht, duur)</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Parkeren (ook voor fietsen)</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• 'Goed' (toereikend) inkomen</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Stimulansen voor minder afvalproductie, maar...</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ... geen "Big Brother"</li> </ul>

### 3.4 Workshop 2: "Van dromen naar daden"

De tweede workshop in het project "Wandelingen door uw woonwijk in 2031" ging van start met een korte samenvatting van de resultaten van de vorige workshop. Daarin werden de thema's die bewoners in de eerste bijeenkomst als meest belangrijk voor de toekomst van hun woonwijk gekanaliseerd tot zes hoofdthema's. "Zonne-energie in de wijk" behoorde in de eerste workshop niet tot de belangrijkste prioriteiten van bewoners, maar werd nog een keer opgenomen om het aangegeven beperkte interesse van bewoners voor het thema energie te toetsen.

#### Door bewoners geselecteerde thema's in workshop 1

- meer groen in de wijk;
- meer sociale contacten en begrip;
- betaalbaar parkeren zonder overlast;
- minder afval op straat;
- betere woningen;
- zonne-energie in de wijk.

Daarna gingen deelnemers in teams aan de slag om de verschillende thema's nader uit te werken. Daarbij maakten zij gebruik van de "Initiatievenmarkt", waarin in vier "stands" lopende initiatieven van bewoners in de eigen wijk, burgerinitiatieven op landelijk niveau, ontwikkelingen in de wijk en ontwikkelingen op landelijk niveau werden geschetst die mogelijk relevant zouden kunnen zijn voor de uitwerking van plannen door deelnemers.

#### Initiatievenmarkt

In workshop 2 presenteerden we op vier plekken in de zaal aan de hand van posters relevante ontwikkelingen en ideeën om bewoners te inspireren bij concrete uitwerking van hun eigen ideeën.

#### *Bestaande initiatieven in wijk door burgers*

Daktuin op moskee, tijdelijke inrichting Insulindeplein, kunstwerk ecoteam, kinderkunstclub



#### *Landelijke initiatieven door burgers*

Wijkwandelingen IVN, ecologische boerderij voor Marokkaanse ouderen met winkel-tje, vakantie in eigen stad, lespakket groen veldwerk scholen, ecokids, zonne-energie en kunst in de wijk, "match" vrijwilliger die optrekt met jongeren, NU spaarpas, groene agenda Rotterdam

#### *Ontwikkelingen in de wijk*

Geplande sloop en nieuwbouw woningen, milieuwerkplaats, ondergrondse parkeergarage, invoering betaald parkeren, Hofpleinlijn uit gebruik, verkeerscirculatieplan

#### *Landelijke ontwikkelingen*

Honden-uitlaatstroken, tips voor energiebesparing, autodelen, ondergrondse afvalcontainers, subsidies zonne-energie

Voor de zes geselecteerde thema's presenteerden de bewoners aan het einde van de workshop een uitwerking. Daarbij gaven zij ook aan met welke organisaties zij in de laatste workshop in discussie zouden willen gaan voor uitwerking van hun ideeën.

Meer groen in de wijk, meer sociale contacten en begrip, betaalbaar parkeren zonder overlast en minder afval op straat werden door bewoners als thema's die zij het belangrijkste vonden nader uitgewerkt. Door de uitgebreide discussie over deze thema's kwamen "betere woningen" en "zonne-energie in de wijk" maar in beperkte mate aan de orde. Zie voor meer informatie ook het verslag van workshop 2 in de bijlage.



Repressieve overheid uit het scenario 'business as usual'

- **Meer groen in de wijk**

Dit thema had in de eerste workshop de hoogste prioriteit gekregen (6 pluspunten). In de uitwerking kwamen de bewoners met een aantal kleinschalige initiatieven die zij zelf vorm kunnen geven, al dan niet met ondersteuning

van de gemeente (bloembakken, hanging baskets, groen op het dak, geveltuinen - eventueel met onderhoudscontract en verplicht bij nieuwbouw).

Daarnaast werden een aantal grotere projecten op concrete punten in de wijk geïdentificeerd (Bergselaan fraaier groen, speelgelegenheid op het Insulindeplein, schooltuinen op de spoorbogen). Bovendien werd een suggestie gedaan voor een concrete te organiseren activiteit, waarbij kinderen betrokken zouden kunnen worden: het organiseren van een "dag van de geveltuin". Als meer algemene en niet nader gespecificeerde opties gaven bewoners bovendien aan een rozenpark, meer water in de wijk en meer groen aan de rand van de stad (Lagenbergsebos) op prijs te stellen.

Bewoners gaven aan dat, naast hun eigen activiteit (al dan niet met hulp van de bewonersvereniging), woningbouwverenigingen, Roteb en Buurt Service Team (BST) en kinderen een verdere rol zouden kunnen spelen bij uitwerking van dit thema. Gezien de aard van de wensen lijkt ook de (deel)gemeente hier een rol te kunnen vervullen.

- **Meer sociale contacten en begrip**

Het moet aangenamer op straat worden, zodat vooral bij mooi weer meer mensen buiten zijn. Dat is volgens bewoners heel belangrijk voor meer sociale contacten en begrip ten opzichte van elkaar in de wijk. De verschillende pleinen (Eudokiaplein, Insulindeplein, Welkomplein, Schiewegplein) en verbindingen moeten daarvoor beter worden ingericht. Op het Eudokiaplein zit bijvoorbeeld nooit iemand op de banken die daarvoor zijn bedoeld. Ook openbare binnentuinen kunnen bij een betere inrichting van de ruimte in de wijk een rol spelen. Terrassen en markten, het overdekken van sommige stukken, meer groen en zelfs muziek (optredens in de wijk?) zijn andere geschikte middelen.

Een betere kwaliteit van de woningen en het beschikbaar zijn van geld voor de uitvoer van plannen zijn randvoorwaarden voor meer sociale contacten en begrip volgens bewoners. Verder moet er in het algemeen meer te doen zijn in de wijk. Meer werk in de wijk zelf en een minder grote haast van mensen kunnen daaraan bijdragen.

Er is volgens bewoners een trekkende organisatie nodig voor het organiseren van meer sociale contacten. Wellicht kan de bewonersorganisatie hierbij een rol spelen. Bewoners zelf moeten kunnen meedenken bij het inrichten van de openbare ruimte. Daarbij is een samenspel met de deelgemeenteraad van groot belang. Projectontwikkelaars moeten door regels en een moreel appel in de toekomst meer rekening houden met het sociale aspect van de openbare ruimte.

- **Betaalbaar parkeren zonder overlast**

Voor verbetering van de parkeersituatie in de wijk gaven bewoners verschillende mogelijkheden aan. Deze concentreren zich op alternatieve vervoermiddelen voor de auto (verbetering van de fietsvoorzieningen en openbaar vervoer), het verminderen van het aantal auto's in de openbare ruimte en op parkeeropties zelf.

Bewoners willen een verbetering van de fietsvriendelijkheid van de wijk bereiken door stallingen en een witte-fietsenplan. Gratis openbaar vervoer (zoals in België al gerealiseerd) zou ook in Rotterdam onderzocht moeten worden. Auto's onder de grond, transferiums en autodeelprojecten als Green Wheels zouden verder het aantal auto's in de wijk kunnen verminderen. Andere opties die direct betrekking hebben op parkeren zijn meer parkeer-





ruimte in garages, parkeren buiten de ring en een uitgekende parkeertarieven die parkeren in de garage goedkoper maken dan op straat.

Op korte termijn kan het afstemmen van de al geplande woningbouw en bouw van de parkeergarage toename van de parkeeroverlast in de wijk kunnen verminderen. Veiligheid is voor bewoners verder heel belangrijk bij bouw van de parkeergarage.

Bij dit thema hebben bewoners geen uitvoerende organisaties geïdentificeerd, maar gezien de aard van de suggesties lijkt de deelgemeente de belangrijkste uitvoerder.

- **Minder afval op straat**

Deelnemers willen dit thema aanpakken door het bewustzijn van bewoners en producenten/ winkeliers om zelf het afvalprobleem aan te pakken aan te wakkeren. Onderwijs, opvoeding, cultuur (leraren, schooldirecteuren, kerken, bewonersorganisatie) moeten hierbij een rol spelen. Statiegeld door producenten en winkeliers kan eveneens helpen om minder afval gewoon op straat te gooien, of meertalige informatie/ "verkeersborden" in de wijk. In laatste instantie kunnen ook toezicht en boetes een hulpmiddel zijn.

Randvoorwaarde daarbij is dat het voor bewoners makkelijk moet zijn om het afval kwijt te kunnen. Daarvoor zijn veel afvalbakken nodig. Ook moeten de afvalbakken er leuk uitzien voor kinderen ("Hier papier!", zoals in de Efteling is een suggestie). De ophaal moet ook technisch vlekkeloos verlopen. Daarvoor is de Roteb verantwoordelijk. Om wildplassen te voorkomen moeten bovendien meer openbare toiletten in de wijk of op het station komen.

Een mogelijk initiatief door bewoners en bewonersorganisatie voor minder afval op straat is het benoemen van een voorbeeldstraat voor minder afval. Wellicht het Insulindeplein?

- **Betere woningen**

Het verminderen van de vaste lasten is voor bewoners een belangrijke voorwaarde voor het verbeteren van de woonkwaliteit. De wijk moet bovendien niet helemaal worden dichtgebouwd, want er moet ruimte overblijven voor groen. Dit groen bij woningen zou wellicht zelfs verplicht kunnen worden gesteld, bijvoorbeeld in de vorm van een verplichte geveltuin bij nieuwbouwwoningen.

Een schouw of wandeling door de wijk samen met bestuurders zou meer zicht kunnen geven op waar de echte probleemplekken zitten.

- **Zonne-energie in de wijk**

Het Eneco-gebouw in de wijk is een mogelijk aanknopingspunt voor zonne-energie in de wijk. Het gebouw en terrein zouden een prima plaats zijn voor zonnepanelen. Minder verlichting in het gebouw zelf zou overigens ook bij kunnen dragen aan energiebesparing. Een andere mogelijkheid voor zonne-energie in de wijk bieden de straatlantaarns.

### 3.5 Workshop 3: "Samen op weg naar 2031"

In de laatste bijeenkomst van het project Wandelingen 2031 spraken bewoners van Bergpolder-Zuid met beleidsmakers om te komen tot concrete afspraken over de ideeën van bewoners die in de eerdere twee bijeenkomsten waren uitgewerkt. Op grond van de ideeën van burgers in de eerdere work-

shops hebben we hiervoor beleidsmakers van de deelgemeente (milieu, gebiedscoördinatie) en de betrokken wethouder (integratie) uitgenodigd, evenals vertegenwoordigers van de gemeente (gemeentewerken), de woningbouwcorporatie (Vestia; actief in o.a. Bergpolder-Zuid) en een vertegenwoordiger van VROM (DG Wonen).

Bewoners spraken in drie discussiegroepen met beleidsmakers rondom de thema's:

- een levende en groene wijk;
- een actieve en sociale wijk;
- een schone en vervoersvriendelijke wijk.

Voordat de discussiegroepen aan de slag konden onderbrak mevrouw Rivas de vergadering. Ze was terug uit 2031, en ze was bezorgd dat het thema energie zo weinig aan de orde was geweest in de bijeenkomsten. Hadden bewoners hier geen interesse voor? De antwoorden van bewoners waren duidelijk genoeg: de andere thema's waarmee ze aan de slag waren gegaan waren belangrijker. Energie was voor hen geen prioriteit. Dat gold ook voor andere bewoners in de wijk, dachten ze. "Als iemand met moeite rond kan komen zit zijn hoofd niet bij zonnepanelen. Misschien zou je eerder naar de energierekening van zo een bewoner moeten kijken".

Na de presentatie van resultaten en afspraken door deelnemers aan de workshop gaf de uitgenodigde deelnemer van VROM zijn visie op de resultaten van de workshop:

**Vertegenwoordiger VROM/DGW:**

"Het is voor mij heel inspirerend om te zien dat er al heel veel gebeurt in een wijk als Bergpolder-Zuid. De bijeenkomst bevestigt, samen met andere bijeenkomsten die ik af en toe bezoek, mijn beeld dat de kwaliteit van de leefomgeving een heel belangrijke invalshoek is voor duurzaam bouwen. En dat als basis voor een goede leefomgeving het sociale aspect zo belangrijk is. Ik ben daar zelf mee bezig op een nationaal niveau, maar ik merk dat partijen op lokaal niveau vaak al verder zijn om het onderwerp kwaliteit van de leefomgeving breed te bekijken. Dat stimuleert mij weer om op het ministerie en bij andere ministeries rond te blijven lopen om een brede blik te houden."

De volgende concrete afspraken tussen bewoners en beleidsmakers zijn in de workshop gemaakt:

- **Een schone en vervoersvriendelijke wijk**

*Boodschap*

Er zijn vele partijen betrokken bij het 'schoonhouden' van de wijk; alleen gezamenlijk en in samenwerking kunnen zij er voor zorgen dat er een structurele oplossing komt. Gemeentelijke diensten, bewoners, woningcorporatie, bewonersverenigingen, scholen, moskee, etc.

De kunst is de bewoners op een effectieve manier aan te spreken, en ook de 'onbereikbare' bewoners te informeren.

*Idee 1: spelregels herinvoeren*

De spelregels rond het aanbieden en ophalen van vuil en hoe de wijk schoon te houden zijn niet bij iedereen bekend. Misschien is zelfs niet iedereen het ermee eens. Toch is het belangrijk dat er regels komen, en dat die



samen met de bewoners - nogmaals - worden vastgesteld. Daarna kan er een bord gemaakt worden, dat in de wijk wordt opgehangen. Het is aan te bevelen te starten in een beperkt gebied, bijvoorbeeld het Welkomplein, of de schoolroute tussen zwembad en school.

Acties:

- opbouwwerk gaat in overleg met bewoners een gebied identificeren om spelregels weer nieuw leven in te blazen (opbouwwerk). Daarna zal contact opgenomen worden met de daarbij betrokken doelgroepen (bijvoorbeeld scholen, straatmeester, kinderen, moskee, etc.);
- Vestia heeft na de zomer een campagne over regels gepland; de voorbereidingen daarvoor zullen in samenwerking met bewoners en opbouwwerk gedaan worden;
- nadenken over hoe men elkaar hierop aanspreekt.

*Idee 2: gezamenlijke wandeling door de wijk*

Na de zomervakantie zal in de buurt een wijkwandeling worden gepland, waarbij alle partijen worden uitgenodigd die te maken hebben met het realiseren van een schone wijk. De bedoeling is om de knelpunten en de kansen voor verbetering in kaart te brengen en met elkaar van gedachten te wisselen welke acties noodzakelijk zijn. Voorstel is om deze schouw vaker dan 1 keer per jaar te laten plaatsvinden.

Acties:

- deelgemeente neemt het initiatief en nodigt daarvoor diverse mensen uit;
- bewonersorganisatie STIBB zal hem aan deze afspraak houden.

*Andere ideeën*

- signalering door gemeentelijke diensten effectiever (schoonmakers, Roteb, groenwerkers);
- combineren van groen- en schoonmaaktaken binnen gemeentelijke diensten;
- meer tijd nodig om het aspect 'verkeersvriendelijk' uit te werken.



Gescheiden inzameling uit het scenario 'groen en zuinig'

- **Een levende en groene wijk**

*Boodschap*

Bewoners willen beleidsmakers vooral de boodschap meegeven, dat groen in de wijk heel prettig en belangrijk is: het geeft letterlijk "fleur aan de wijk".

Vooral het nieuw in te richten Insulindeplein is een gouden kans om meer groen te realiseren. De activiteiten die daar plaatsvinden in verband met de tijdelijke inrichting hebben nu al een positieve invloed op de wijk. De funderingen en het zand eromheen geven een speels karakter aan het plein: een stukje 'wildernis' waar kinderen fijn kunnen spelen en ook aangeven mee te willen werken aan het realiseren van een fijn plein.

*Idee 1: waardevolle tijdelijke inrichtingselementen behouden*

Er zijn op het Insulindeplein al een aantal 'tijdelijke inrichtingsprojecten' gemaakt. Belangrijk daarbij was de sociale veiligheid op peil te hebben, en een sociaal proces op gang te brengen. Nu is het de kunst om de waardevolle lessen uit die tijdelijke projecten te 'bewaren' en ze straks in te brengen in het definitieve plan (2006): wat wordt als positief ervaren? Wat vinden bewoners belangrijk?

Acties:

- betrokkenheid van de bewoners onderzoeken (actie: deelgemeente);
- mogelijkheden zoeken om in het kader van het Programma van Eisen de waardevolle elementen in te brengen (actie: deelgemeente);
- financiering zoeken bij VROM om de duurzame elementen terug te brengen in het definitieve plan (actie: gemeente Rotterdam);
- (deel)gemeente aanspreken op deze acties (Vestia).

*Idee 2: bomen op de parkeergarage*

Er is momenteel geen schaduw op het Insulindeplein. Bomen zouden een uitkomst bieden. De vraag is hoe dit te combineren is met de geplande bouw van de parkeergarage. Zouden in het ontwerp van de parkeergarage bij-

voorbeeld holle zuilen in de fundering kunnen worden opgenomen, zodat er ruimte ontstaat voor de wortels van de bomen?

Actie:

- bewoners nemen het initiatief om dit van de grond te krijgen;
- deelgemeente wil als ingang dienen, en kan bijvoorbeeld helpen om de juiste gesprekspartners om de tafel te krijgen.

*Andere ideeën:*

- bepaalde stukjes (doodlopende) straat groener inrichten, en de daarvoor opgeofferde parkeerplaatsen elders slim compenseren.

- **Een actieve en sociale wijk**

*Boodschap*

Bewoners willen beleidsmakers meegeven dat de wijk “open” moet blijven: pleinen spelen daarbij een belangrijke rol, omdat mensen daar ruimte hebben om elkaar te ontmoeten: meehelpen in de tuin levert prettige contacten op.

In de werkgroep is vastgesteld dat het van groot belang is om professionals uit sociaal-cultureel werk of jongerenwerk te blijven betrekken bij het activeren en betrekken van bewoners. Deze impuls is hard nodig, en andere partijen kunnen die niet geven.

*Idee 1: opknappen Welkomplein*

Het opknappen van ‘slechte’ plekken in de wijk als het Welkomplein (graffiti, ongezellig) of de bogen (spoor) is hard nodig. Dit samen met de bewoners doen is mogelijk een laagdrempelige activiteit die de sociale contacten ten goede komen.

Om echt een kwaliteitsimpuls te kunnen geven aan zo’n plein is meer nodig dan schoonmaakwerk alleen; op de langere termijn moet ook aandacht gegeven worden aan andere aspecten uit de omgeving, zoals de aanwezigheid van Hans Tweedehands.

Acties:

- financiering (ca. 17.000 euro) wordt gezocht, de aanvraag loopt (opbouwwerk);
- activeren van bewoners (opbouwwerk in samenwerking met een bewoner).

*Idee 2: geveltuinen*

Acties:

- behoefte bij bewoners wordt gecheckt, inclusief de vraag of bewoners bereid zijn mee te werken aan onderhoud van de geveltuinen (opbouwwerk). Zij zal een informatieavond op staat organiseren;
- wellicht moeten - bij voldoende belangstelling - het participatiefonds van de deelgemeente of de Opzoemer-gelden aangesproken worden;
- De deelgemeente en Vestia staan open om - bij voldoende belangstelling - het project mee uit te werken.

*Idee 3: bewoners introduceren zichzelf en de wijk*

Het is belangrijk dat contacten tussen bewoners soepeler verlopen, voor wie daaraan behoefte heeft. Een eenvoudige manier om dat te doen, is jezelf wat uitgebreider voor te stellen op het moment dat je met medebewoners aan een activiteit deelneemt.

Wat nu nog weinig gebeurt, is dat bewoners zich aan elkaar voorstellen als ze nieuw in de wijk komen wonen of als ze nieuwe burens krijgen. Vestia besteedt daaraan wel aandacht in hun contacten met nieuwe huurders. Een mogelijkheid om dit nog leuker te maken is het aanbieden van een welkomstpakket aan nieuwe bewoners (door bewoners, vrijwilligers). Daarin zit dan informatie over de wijk, faciliteiten, kortingsbonnen, ideeën voor bezoeken en wandelingen (eventueel met oude bewoners), etc. In Schiebroek zijn Vestia, de deelgemeente en vrijwilligers heel enthousiast over dit initiatief.

*Acties:*

- ontwikkelen van een welkomstpakket a la Schiebroek (Vestia);
- zoeken van vrijwilligers om dit aan te bieden.

*Andere ideeën:*

- Eudokiaplein sfeervolle ontmoetingsplek maken.



## 4 Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk geven we een overzicht van de belangrijkste resultaten en de conclusies die wij daaruit trekken. We sluiten af met een aantal aanbevelingen voor een vervolg.

Resultaten van dit project bestaan in de eerste plaats uit concrete afspraken tussen bewoners en beleidsmakers. Daarnaast heeft het project de aanzet geleverd tot een aantal indicatoren voor het succes van beleid gericht op duurzaamheid. Bovendien kunnen uit het project een aantal methodische lessen geleerd worden als we kijken naar deelname, de toegepaste methode zelf en de naar voren gekomen inhoudelijke thema's. Tenslotte kunnen conclusies getrokken worden over de vraag in hoeverre de resultaten van Wandelingen 2031 aansluiten bij de centrale vragen in het kader van "Burger & Milieu". Deze onderwerpen bespreken we achtereenvolgens.

### 4.1 Concrete afspraken tussen burgers en beleidsmakers

Als we kijken naar de afspraken tussen bewoners en beleidsmakers die uit dit project zijn gekomen dan valt in de eerste plaats op dat deze zich richten op de heel korte termijn, en op heel kleinschalige thema's. Dit in tegenstelling tot de meer algemene noties en lange-termijnvisies aan het begin van het project.

Voor deze trechtering is gekozen vanuit de veronderstelling dat kleine stappen op de korte termijn het meeste kans maken op zowel enthousiasme van burgers als beleidsmakers. Uitermate belangrijk voor het succes van dit project is dan ook dat de hier gemaakte afspraken worden nagekomen, en dat deze afspraken als kiem dienen voor verdere vervolgactiviteiten. Op een termijn van circa een half jaar kan pas definitief worden beoordeeld wat het succes van deze afspraken is geweest. Wel is duidelijk dat, in tegenstelling tot een veel gehoorde klacht van bewoners, dit project wel tot heel concrete (zij het kleinschalige) vervolgstappen heeft geleid.

De algemene visies die bewoners hebben gegeven in workshop 1 hebben gediend als een uitgangspunt voor de gedachtevorming van bewoners. De stap naar concrete en te realiseren ideeën bleek daarbij lastig te maken. De trechtering in een aantal thema's en het aanbieden van een overzicht aan ideeën elders en al in gang gezette ontwikkelingen in de wijk bleken daarbij beperkt benut te kunnen worden, en een stap naar "creatiever" en "gewaagdere" ideeën kon hierdoor maar beperkt worden gezet. Wellicht is in een vervolg daarom nog meer aandacht nodig voor het stimuleren van een creatief denkproces binnen de randvoorwaarden en mogelijkheden die worden geboden door de uitgangssituatie en al in gang gezette ontwikkelingen in een bestaande wijk.

Zetten we de gemaakte afspraken af tegen het al bestaande beleid in Rotterdam Noord, dan valt op dat de meeste genoemde thema's en ideeën in het verlengde liggen van al bestaand beleid van bijvoorbeeld deelgemeente of woningcorporatie. Dit beleid bleek echter niet of nauwelijks bekend bij bewoners, zodat hier wellicht aanvullende acties gewenst zijn.

## 4.2 Inhoudelijke thema's voor discussie met burgers over duurzaamheid

Als belangrijke thema's voor burgers komen in dit project naar voren: groen, sociaal, verkeer, afval. Energie stond duidelijk veel minder centraal dan in het begin van dit project gepland. De selectie van thema's door bewoners geeft de suggestie dat "leefbaarheid" voor "duurzaamheid" gaat<sup>3</sup>. Thema's die duidelijk zichtbaar zijn in de wijk gaan voor thema's die dat minder zijn.

Opmerkelijk is daarbij de keuze voor het thema "sociale contacten", dat in tegenstelling tot de overige onderwerpen op zichzelf geen enkele directe verbinding heeft met duurzaamheid, maar dat wel themadoorsnijdend een goed aangrijpingspunt kan bieden voor beleid en mogelijkheden voor coproductie tussen burgers en beleidsmakers. Voorbeelden: sociale contacten door gezamenlijke aanleg van groen, of het gezamenlijk zoeken naar oplossingen voor het verkeer of afval etc.

In het projectproces speelde op diverse momenten een afweging tussen methodiek en inhoud. Moest vastgehouden worden aan de vooraf gekozen focus op duurzame energievoorziening, of was het zinvoller in te spelen op het proces dat zich bij de deelnemers afspeelde? We hebben uiteindelijk besloten om de drijfveren van burgers te volgen en mee te gaan met de door hen aangedragen thema's. Energie is daardoor op de achtergrond terecht gekomen. Bewoners hebben in de laatste bijeenkomst desgevraagd aan gegeven dat energie als thema voor de bewoners van deze wijk niet of nauwelijks relevant was, aangezien. "Als iemand met moeite rond kan komen zit zijn hoofd niet bij zonnepanelen".

Relateren we deze resultaten aan het overheidsstreven naar duurzaamheid, dan lijkt het raadzaam om met burgers met name over de "leefbaarheids-thema's" in relatie tot duurzaamheid in discussie te gaan. Over onderwerpen die niet aanspreken moet de overheid ook niet in debat gaan: deze zaken moeten buiten de burger om geregeld worden. De resultaten van dit project suggereren dat energie ("de consequenties van een toekomstige energievoorziening op de eigen leefomgeving") een dergelijk thema zou kunnen zijn. Overigens blijft het daarbij ook voor het thema energie wel van groot belang om de drijfveren van burgers rondom het thema energie te kennen en hiernaar te handelen.

## 4.3 Indicatoren voor het succes van lokale duurzaamheid

Door de focus op de korte-termijn en op concrete afspraken in workshops 2 en 3 van Wandelingen 2031 hebben we zicht kunnen krijgen op indicatoren voor succesvol beleid gericht op duurzaamheid. Deze liggen in het verlengde van de wensen en ideeën van bewoners. In het kader zijn ter indicatie een aantal mogelijkheden opgenomen die door de deelgemeente nader uitgewerkt zouden kunnen worden.

Uit de bijeenkomsten blijkt dat wensen van bewoners en beleidsmatige ontwikkelingen niet al te ver van elkaar liggen, maar dat de bekendheid en het tempo van die ontwikkelingen met name onderwerp van discussie zijn. Er is door de deelnemers een behoefte uitgesproken om niet alleen voortgang in duurzame ontwikkeling te meten, maar vooral ook manieren te vinden om

---

<sup>3</sup> We gaan hierbij uit van de intuïtieve inhoud van deze, op zich zelf vrij ongedefinieerde begrippen.





over duurzaamheid en voortgang hierin te communiceren. De indicatoren kunnen hierbij als hulpmiddel dienen.

#### **MOGELIJKE INDICATOREN DUURZAMER BERGPOLDER ZUID**

##### **Levend en groen**

- verbetering aantal concrete knelpunten op straten / pleinen;
- aantal bloembakken, hanging baskets, groen op dak, geveltuinen;
- activiteiten rond groen in de wijk (dag van de geveltuin);
- waardering tijdelijke inrichting Insulindeplein.

##### **Actief en sociaal**

- aantal en soort activiteiten in de wijk;
- mate van betrokkenheid van bewoners bij inrichting van de wijk (informatie, bijeenkomsten);
- aantal terrassen en markten;
- aantal deelnemers "wijkintroductions" door bewoners.

##### **Schoon en vervoersvriendelijk**

- wijkwandelingen samen met bestuurders;
- activiteiten met winkeliers / leveranciers;
- voorbeeldstraat;
- naleven "spelregels";
- aantal fietsenstallingen.

#### **4.4 Deelname burgers**

Deelname van bewoners was een duidelijk knelpunt in dit project. Hoewel door de deelgemeente in samenwerking met CE uitgebreid is gecommuniceerd naar bewoners toe, was het aantal deelnemers aan de bijeenkomsten zeer beperkt (14, 6 en 5 bewoners op respectievelijk de eerste, tweede en derde bijeenkomst). De eerste deelnemersgroep betrof uiteindelijk overigens wel een gemengd gezelschap, een 'aardige doorsnee van de buurt'. In de tweede en derde groep resteerden vooral burgers die al op een of andere wijze betrokken waren bij activiteiten in de wijk.

Hier is een duidelijke verbetering nodig, wellicht door nog meer aandacht voor communicatie over opzet, thematiek, doelen en doelgroepen van de bijeenkomsten, ofwel door bijeenkomsten te koppelen aan andere evenementen in de wijk. Voldoende participatie is vooral van belang omdat daarmee een meer representatief beeld ontstaat van de gevoelde knelpunten of de behoefte aan bepaalde oplossingen. Met name de beleidsmakers en de woningcorporatie drongen hier op aan.

De kwaliteit van de inbreng van deelnemers was daarentegen wel relatief hoog. Deelnemers hadden zeer diverse achtergronden en konden deze goed inbrengen tijdens de workshops.

## 4.5

### Methode voor het omgaan met burgers en duurzaamheidsbeleid

In dit project hebben we een methode ontwikkeld voor het omgaan met de rol van burgers bij beleid gericht op duurzaamheid. Deze hebben we in de praktijk getest in één stedelijke wijk (in herstructurering). De resultaten van het project moeten dan ook in dat licht worden gezien.

De in dit project ontwikkelde methode bestond in essentie uit drie stappen:

- 1 Fantasie prikkelen door middel concrete, wijkgerichte scenario's.
- 2 Uitwerken tot concrete ideeën.
- 3 Koppelen aan beleidsmakers: concrete korte termijn vervolgafspraken.

Andere kernelementen van de ontwikkelde methode zijn:

- focus op eigen leefomgeving burgers;
- speelse aanpak, 'vertaling' zonder inhoudelijke achtergrond te verliezen;
- inbreng deelnemers is sturend;
- van globale ideeën over grote thema's en lange-termijn naar korte-termijn, haalbare vervolgafspraken tussen bewoners en beleidsmakers;
- niet streven naar consensus, ook afwijkende meningen proberen zichtbaar te houden;
- nauwe samenwerking met lokale beleidsmakers;
- aanbod van diverse inspiratiebronnen.

Wanneer we de methode bekijken als communicatie-/wervingsmiddel om met bewoners over duurzaamheid te praten dan kunnen we hierover nog niet tevreden zijn. Het "praten over de toekomst van de wijk" en de rol van "wijkwandelingen" hebben niet geleid tot een (voldoende) groot aantal deelnemers op de bijeenkomsten.

Kijken we naar de waardering van deelnemers aan de workshops voor de ontwikkelde methode dan kan deze succesvol worden genoemd. De meeste deelnemers waren positief over inhoud en vorm van de bijeenkomsten. Met name de creatieve vorm van de "wandelingen" door de eigen leefomgeving zoals die er in de toekomst uit zou kunnen zien werd gewaardeerd. Ook bleek de methode goed te voorzien in de kennelijke behoefte om met diverse betrokkenen - zowel burgers als organisaties - om te tafel te zitten en knelpunten en verbeteringen in de wijk te bespreken.

De variëteit aan inhoudelijke inbreng van deelnemers kon bovendien goed gekanaliseerd worden door het formuleren van een beperkt aantal overkoepelende discussiethema's.

Moeilijkste stap in het proces van "groot en globaal" naar "klein en concreet" bleek voor bewoners het inzien van consequenties van de grote lange-termijnvraagstukken voor hun eigen dagelijkse leefomgeving: de vertaling van de in de eerste bijeenkomst ontwikkelde visies in ideeën voor de korte termijn moest relatief sterk gestuurd worden. Wellicht is een nog grotere aandacht voor dit omslagpunt in toekomstige projecten raadzaam.

De samenwerking met lokale beleidsmakers in dit project, tot slot, heeft een duidelijk positieve bijdrage geleverd aan de projectresultaten. Niet alleen werd de werving van deelnemers werd hierdoor vergemakkelijkt (adressenbestanden en bijdrage deelgemeente) maar ook was het hierdoor gemakkelijker om contacten te leggen met deelnemers aan de slotbijeenkomst.



## 4.6 Aanbevelingen

Op grond van de getrokken conclusies willen we de volgende aanbevelingen doen voor een vervolg van het project op lokaal niveau en voor het omgaan met burgers in het algemeen op een nationaal niveau.

### *Aanbevelingen lokaal*

Ten behoeve van de deelgemeente Noord en de bewoners en organisaties uit de wijk Bergpolder-Zuid hebben wij de volgende aanbevelingen.

- 1 Geef concreet vervolg aan het project Wandelingen 2031:
  - a Kom de gemaakte afspraken in het project na en neem deze als aanleiding tot verdere activiteiten.
  - b Breng andere bewoners op de hoogte van de projectresultaten (stukje in krant, brief).
  - c Monitor of de afspraken worden nagekomen. Organiseer nieuwe bijeenkomsten om hierover met betrokkenen te spreken en de vinger aan de pols te houden.
  - d Organiseer een traject om ideeën uit te werken waarvoor onvoldoende tijd was (vervoer), of de ideeën en afwegingen voor de langere termijn nader uit te werken (zie eerste bijeenkomst).
- 2 Gebruik deelnemers, als ze dat willen, als ambassadeurs/kiemen voor verdere vervolgactiviteiten.
- 3 Onderhoud contacten met organisaties (woningcorporatie, opbouwwerk) en doelgroepen (school, moskee) die voor het realiseren van de ideeën van burgers noodzakelijk zijn. Stem activiteiten op elkaar af.
- 4 Breng bewoners op de hoogte van lopend beleid; zoek mogelijkheden om communicatie op dit gebied met burgers te verbeteren en ze waar mogelijk te laten participeren.
- 5 Benut de door bewoners genoemde aangrijpingspunten in het deelgemeentelijk beleid (groen, sociaal, afval, vervoer). Zoek naar activiteiten waarbij deze thema's bijdragen aan duurzame ontwikkeling, en werk deze in samenwerking met burgers uit.
- 6 Werk de aanzetten tot indicatoren - in samenwerking met bewoners - verder uit en gebruik deze om naar burgers te communiceren over de voortgang van het proces naar een duurzamere wijk.

### *Aanbevelingen nationaal*

Ten behoeve van de rijksoverheid hebben wij de volgende aanbevelingen.

- 1 Pas de ontwikkelde methode toe in twee andere wijken met een heel ander karakter dan de hier onderzochte wijk (villawijk, landelijke woonwijk). Hierdoor kan de methode verder worden aangescherpt.
- 2 Onderzoek toepasbaarheid van de methode voor andere, meer specifieke deelonderwerpen met een focus op "leefbaarheid", bijvoorbeeld water in de wijk, groen of verkeer.

- 3 Leg relaties met andere onderwerpen die burgers kunnen mobiliseren, thema's die tastbaar zijn en aanleiding zijn voor concrete en gezamenlijke actie (bijv. sociale contacten).
- 4 Houd rekening met het feit dat energie geen aangrijpingspunt lijkt te zijn voor coproductie tussen burgers en beleidsmakers. Reken in dat opzicht niet teveel op burgers die verantwoordelijkheid nemen.

*Aanbevelingen voor de methodiek*

- 5 Zoek naar manieren om de participatie van burgers te vergroten, aansluitend bij hun leefstijlen, bijvoorbeeld in de sfeer van communicatie, timing, (homogenere) doelgroepen of thematiek.
- 6 Zoek naar manieren om deelnemers in de workshop een actieve impuls te geven bij het formuleren van oplossingen, en waarbij beter aangesloten wordt op reeds lopende ontwikkelingen. Zo zou in plaats van de initiatievenmarkt mogelijk een deskundige kunnen deelnemen.
- 7 Zoek naar manieren om de in het proces naar voren komende ideeën en afwegingen die op de langere termijn tot duurzaamheid kunnen leiden, niet verloren te laten gaan en ze stapsgewijs te kunnen uitwerken tot activiteiten die op de korte termijn kunnen aanvangen.



**CE**

**Oplossingen voor  
milieu, economie  
en technologie**

Oude Delft 180

2611 HH Delft

tel: 015 2 150 150

fax: 015 2 150 151

e-mail: ce@ce.nl

website: www.ce.nl

Besloten Vennootschap

KvK 27251086

## **Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031**

Bijlagen

### **Rapport**

Delft, juli 2003

Opgesteld door: S. (Stephan) Slingerland  
H.E. (Huib) van Essen  
K. (Kiek) Singels





## A Verslag workshop 1 “Wandelingen door uw woonwijk op 7 maart 2031”

De eerste workshop van het project “Wandelingen door uw woonwijk”, dat CE voor VROM en in samenwerking met de deelgemeente Rotterdam-Noord organiseert in Bergpolder-Zuid, werd bezocht door 14 bewoners uit de deelgemeente.

Na een korte introductieronde werden deelnemers aan de workshop voorgesteld aan drie fictieve bewoners van Bergpolder-Zuid in 2031: de heer Prins, mevrouw Rivas en Kay Gural. Deze bewoners vertelden alledrie achtereenvolgens hun ervaringen op een wandeling die ieder van hen door Bergpolder Zuid had gemaakt op 7 maart 2031 (zie A.1). Een aantal foto's die zij hadden gemaakt op hun wandeling lieten zien hoe de wijk er op die dag uit zag.

### **Wandeling 1: Meneer Prins laat zijn hond uit**

*Achterliggend scenario: 'Geen gezeur! Energie en duurzaamheid in 2030 zoals nu.'*

Huidige trends voor de toekomst worden doorgetrokken, nadruk op technologische ontwikkeling die het leven makkelijker maakt. Milieuproblemen worden niet opgelost. Maar ook worden effecten van klimaatverandering zichtbaar. Arm en rijk blijven naast elkaar bestaan.

### **Wandeling 2: Mevrouw Rivas doet vrijwilligerswerk**

*Achterliggend scenario 'Groen en Zuinig'*

Bij burgers is de zorg voor het milieu een structureel aspect van hun gedrag geworden; de wijk (het land) is daardoor zeer leefbaar geworden; soms gaat het echter ten koste van gemak; andere keerzijde is de 'sociale controle' (het elkaar aanspreken op het gedrag).

### **Wandeling 3: Kay Gural wil gaan scooteren**

*Achterliggend scenario: "De vervuiler betaalt".*

Doordat de maatschappelijke kosten nu worden doorberekend aan gebruikers zijn met name vervuilende en energieverblindende activiteiten erg duur geworden. Door technologische innovatie zijn veel duurzame oplossingen gekomen voor de milieuproblemen van 2003. In principe is voor de bewoners in de wijk alles nog steeds mogelijk, alleen hangt er een prijskaartje aan.

De deelnemers aan de workshop konden na ieder van de drie wandelingen aangeven wat hen in de desbetreffende wandeling opviel, wat hen aansprak en wat hen juist niet aansprak. Bij meneer Prins vielen de deelnemers onder andere op dat de wijk in 2031 een goede infrastructuur had, dat bewoners een goed inkomen hadden, maar ook dat het klimaat een stuk warmer was geworden en dat er af en toe zelfs malaria in de wijk voorkwam (zie A.2).

De wandeling van mevrouw Rivas had een heel ander karakter. Hier viel workshopdeelnemers onder meer op dat er in de wijk kassen waren voor lokale groenten en dat buurtbewoners elkaar aanspraken op voorvallen in de wijk. Als negatief werden onder andere ervaren dat de bewegingsvrijheid voor buurtbewoners ingeperkt was en dat er een grote sociale controle was (zie A.2).

Bij Kay Gural waren het financiële sancties voor milieuovertredingen en verschillende technologische opties die als positief werden ervaren. Negatief waren voor bewoners onder meer de hoge kosten voor bewegingsvrijheid (vliegen) en de ongelijkheid dat mensen met veel geld hun gedrag niet hoefden aan te passen (zie A.2).

Na de pauze konden deelnemers alle genoemde opties een prioriteit meegeven. Daarvoor kreeg iedereen vijf groene en vijf rode stickers die achter de respectievelijk meest en minst gewenste opties geplakt konden worden. Hieruit resulteerde voor bewoners een "Droomsценario voor Bergpolder Zuid in 2031", waarin zij algemene richtingen voor de toekomstige ontwikkeling van de wijk aangaven.

Veel groen in de wijk en verbetering van de onderlinge contacten stonden in dit droomsценario voorop. Een goed parkeerbeleid, betere woningen en vermindering van het afval op straat waren andere punten die door bewoners gewenst werden, naast randvoorwaarden als goed onderwijs en een goed inkomen. Een overdaad aan sociale controle en ongelijkheid (3 auto's voor sommige bewoners, armoede) zijn daarentegen volgens bewoners juist de minst gewenste toekomstbeelden.

Over een aantal punten konden deelnemers het niet eens worden. Deze werden genoteerd als "niet eens /discussiepunten" (zie A.2). Hierbij ging het met name om de tegenstelling tussen keuzevrijheid enerzijds, en sturing door verboden of financiële prikkels of sancties anderzijds.

<b>"Droomsценario" voor Bergpolder Zuid in 2031</b>	
<b>Meest gewenst:</b>	<b>Minst gewenst:</b>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Veel groen in de wijk/omgeving</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• 3<sup>de</sup> auto (2<sup>de</sup>), eerlijk beleid</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Onderlinge contacten/ontmoetingsplekken (begrip, samenleven, respect, beetje 'sociale controle')</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Armoede 3<sup>de</sup> wereld (voorkomt oorlog) (verdeling nationale hulpbronnen, verdeling nationaal inkomen)</li> </ul>
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Goed onderwijs (gedrag, bewust zijn, leren nadenken)</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Betere huizen (isolatie, geluid, onveilig, vocht, kou, tocht, duur)</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Parkeren (ook voor fietsen)</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• 'Goed' (toereikend) inkomen</li> </ul>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Stimulansen voor minder afvalproductie, maar...</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• ... geen "Big Brother"</li> </ul>

Nadat deelnemers verteld was dat hun droomsценario de input zou vormen voor de tweede en derde workshop in het "Wandelingen project" werd de workshop afgesloten met een algemene evaluatieronde. Deelnemers gaven daarin aan de workshop zelf, en de opzet van de wijkgerichte wandelingen als inspiratiebron te waarderen.

## **A.1 Introductie en wandelingen**

*"In dit project gaan we wandelen. Wandelen naar de toekomst, wandelen door de wijk, wandelen door de toekomst van deze wijk, Bergpolder Zuid. Stelt u zich voor, het is 7 maart 2031. Een koude, gure maartdag. Het regent een beetje en het is winderig. Maar voor vanmiddag zijn er opklaringen voorspeld.*





*We nemen u mee voor drie wandelingen van drie verschillende personen. meneer Prins, mevrouw Rivas en Kay Giral die we hier vanavond speciaal voor u hebben uitgenodigd. (Huib wijst personen aan. Meneer Prins staat op, zet hoedje op, gaat weer zitten, idem mw Rivas (Boodschappentas). Kay is enigszins verlaat. Zij zullen zich zo direct zelf aan u voorstellen. Samen presenteren zij u drie mogelijke toekomstbeelden. Aan de hand van die toekomstbeelden willen we graag met u vanavond praten hoe u de toekomst van deze wijk ziet. Dat hoeft niet persé 2031 te zijn, maar we willen u in deze eerste bijeenkomst meenemen naar de verdere toekomst en hoe u zou willen dat deze wijk er dan uitziet.*

*We hebben deze mensen uitgenodigd in het kader van de projecten 'Wandelingen 2031', 'Duurzame wijk' en 'Burger en Milieubeleid'. Met deze projecten willen de deelgemeente Rotterdam-Noord en het Ministerie van Volksgezondheid Ruimtelijke Ordening en Milieu de mogelijkheden voor betrokkenheid van burgers bij milieubeleid onderzoeken.*

*De resultaten zullen worden gebruikt om het milieubeleid verder vorm te geven en burgers daarbij te betrekken.*

*Deze bijeenkomst is de eerste in een serie van drie. De bijeenkomst van vandaag gaat over hoe de wijk er in de toekomst uit ziet. In de tweede bijeenkomst willen we met u praten over hoe de wijk er nu uitziet en hoe we in kleine stapjes bij die door u gewenste toekomstbeelden kunnen komen. In de laatste bijeenkomst willen we ook een aantal mensen van de gemeente en van het ministerie van Volksgezondheid Ruimtelijke Ordening en Milieu in Den Haag uitnodigen om met u te praten over wat er mogelijk is, wat u en wat zij daaraan kunnen doen."*

- **Wandeling / scenario 1: Meneer Prins laat zijn hond uit**

Goedenavond. Ik ben meneer Prins, 60 jaar. Ik woon al sinds twintig jaar in Bergpolder, in de Heulstraat. Sinds drie jaar woon ik daar in mijn eentje, sinds mijn vrouw is overleden. Ik woon hier heel tevreden, Bergpolder is een prima wijk om te wonen. En het is er de afgelopen twintig jaar alleen maar gemakkelijker en beter op geworden.

Ik wil u graag iets vertellen over een wandeling die ik afgelopen maandag maakte, 7 maart 2031. Ik ging die dag mijn hond uitlaten. Dat moet iedere dag twee keer, dus ook die dag. Ik heb zo een klein hondje, een terriër. Fox heet ie. Schat van een beest. Maar goed, ik ging rond een uur of vijf mijn hond uitlaten, het was een beetje regenachtig.

Ik heb nogal wat veranderingen meegemaakt hier. Ik werkte vroeger, voordat ik met pensioen ging bij de gemeente. In de loop van de jaren klom ik op, werd afdelingschef en kon op een gegeven moment aardig wat opzij zetten. Dat hebben mijn vrouw en ik in de verbetering van de woning gestoken, maar een paar jaar geleden hebben we ook nog een derde auto gekocht. Zo een terreinwagen. Mooi ding. Maar ik merk de laatste tijd dat wel meer mensen dat gedaan hebben. Vroeger kon ik mijn auto nog wel kwijt in de Heulstraat of in de parkeergarage onder het Insulindeplein die ze gebouwd hebben. Maar de laatste jaren staan er echt overal auto's. Ze hebben nu zelfs op het Insulindeplein weer parkeerplaatsen gemaakt. Maar ja, gelukkig is het parkeren wel gratis.

Het is toch wel een handig ding, zo'n auto, trouwens. Het park hier in de wijk, op de plek waar vroeger het KPN gebouw was, is wel mooi, maar voor mijn smaak wel een beetje te aangeharkt en keurig. Van die bloemperkjes,

weet je wel. Daarom wilde ik laatst met mijn kleinkinderen naar een echt bos gaan, en dan heb je toch wel een auto nodig. We moesten anderhalf uur rijden voordat we de stad uitwaren en dan nog een half uur voordat we eindelijk bij het bos waren. Of wat daar nu voor door moet gaan, want vroeger had je nog de Hoge Veluwe, maar nu ben je in een half uurtje door ieder bos heen.

Afijn, ik zou wat over mijn wandeling vertellen. Ik liep afgelopen maandag de Heulstraat uit, recht tegen die nieuwbouw aan die ze daar een jaar of tien geleden hadden neergezet. Best mooi, van die hoge flats met een schitterend uitzicht over de wijk en over Rotterdam. Ook heel luxe, met alle gemakken. Die mensen hoeven de deur bijna niet meer uit, want ze hebben alles aan huis. En wat ze niet hebben brengt de bezorgservice, zelfs luxe viergangendiners. Volgens mij zijn ze daar de hele dag aan het chatten met hun vrienden via hun videoverbinding.

Maar ik was nog geen tien meter gelopen of ik stapte in een plas. Dat overkomt me de laatste tijd vaker. Af en toe overstroomt de riolering en dan staat de halve straat blank. Volgens de krant komt dat door klimaatverandering. De zomers zijn warmer geworden, maar ook natter. En het voorjaar ook volgens mij, want die overstromingen hebben we ook in het voorjaar. Van het smeltwater uit rivieren zeggen ze. Nou ja, het zal wel! En tegenwoordig horen we ook wel eens wat over malaria. Daar hadden we vroeger nog nooit van gehoord in Nederland. Dat was iets voor tropische landen. Maar ja, nu hebben we het ook al in Nederland af en toe. Ook klimaatverandering, zeggen ze. Ik geloof er geen bal van, maar de deskundigen zeggen het. Nou ja, het zal wel.

Maar goed, loop ik langs het Insulindeplein – glijd ik zowat uit over een krant die daar op straat ligt. Mensen laten maar alles op straat liggen, dat is niet anders dan vroeger. Kijk ik in die krant, zie ik daar al weer een berichtje over hongersnoden in Azië. Die zijn de afgelopen jaren alleen maar erger geworden. En niet alleen daar. Het lijkt wel of je tegenwoordig overal in het zuiden hongersnoden hebt. Maar ja, daar kan ik niet zoveel aan doen, toch?

Loop ik langs dat transformatorhuis van het energiebedrijf ... weet u dat dat er al meer dan zestig jaar staat? En nu nog steeds. Dertig jaar geleden zeiden ze ook dat we nu geen elektriciteit of gas meer zouden hebben, maar dat alles op zonnecellen en waterstof en weet ik wat nog allemaal zou werken. Daar is echt geen barst van terechtgekomen. Ik kook nog steeds op gas en ik doe nog steeds het licht aan op elektriciteit. Ok... ik heb wel wat meer elektrische apparaten in huis. Zelfs strijken gaat nu automatisch. Ik hoef alleen maar de computer in te stellen. En het huis schoonmaken. Ook elektrisch. Daar had ik vroeger altijd zo een hekel aan. Had ik een vrije zaterdag, moest ik nog schoonmaken en boodschappen doen. Gelukkig hoeft dat allemaal niet meer.

Maar goed, wat ik dus eigenlijk wilde vertellen, was – loop ik onder dat viaduct door waar vroeger de Hofpleinlijn was en waar ze nu dat fietspad hebben gemaakt, kom ik op de Bergsingel waar ik altijd mijn hond uitlaat – staat er plotseling een bordje ‘verboden voor honden’. Belachelijk toch?

### **Achtergrond**

Scenario *‘Geen gezeur! Energie en duurzaamheid in 2030 zoals nu.’*

Huidige trends voor de toekomst worden doorgetrokken, nadruk op technologische ontwikkeling die het leven makkelijker maakt. Milieuproblemen wor-



den niet opgelost. Maar ook worden effecten van klimaatverandering zichtbaar. Arm en rijk blijven naast elkaar bestaan.

Aankleding: Meneer Prins draagt een gleufhoed en een verschoten grijs jasje.

- **Wandeling / Scenario 2: Mevrouw Rivas doet vrijwilligerswerk**

Ik zal me eerst voorstellen. Ik ben Isabella Rivas en ik woon nog niet zo lang in Nederland, pas 2 jaar. Ik kom uit Argentinië het land van jullie koningin. Argentinië is een land dat bijna 80 keer zo groot is als Nederland. Heel wat anders dan hier dus. Hier in Rotterdam is er zo ontzettend weinig ruimte voor de mensen om te gaan en staan waar ze willen: kleine huisjes, kleine balkonnetjes, geen tuinen, veel mensen in de straten. Daar heb ik heel erg aan moeten wennen toen ik hier kwam wonen. Wat ik ook niet ken uit Argentinië is het idealisme dat de mensen hier hebben. Alles staat in het teken van energiebesparing en een milieuvriendelijker wereld en zo. In Argentinië zijn het vooral de grote bedrijven die van de overheid plichten krijgen voor het verbeteren van het milieu. Daarmee lopen we denk ik wel een stuk achter op West-Europa. De Argentijnse mensen zijn natuurlijk ook wel zuinig, maar puur omdat bijvoorbeeld schoon water in Argentinië echt schaars is. Hier in Nederland is dat eigenlijk niet zo, en toch gedraagt iedereen zich alsof ze wel heel spaarzaam met water moeten omgaan. Gewoon om de wereld te behouden. En dat idealisme spreekt me wel aan. Iedereen in de wijk voelt zich aansprakelijk, iedereen draagt zijn steentje bij, en de mensen spreken elkaar er ook op aan. En die sociale controle ken ik natuurlijk weer wèl uit Argentinië. Daar waren we gewend een beetje op elkaar te letten en over elkaar te babbelen.

Ik zal u nu vertellen over hoe een normale ochtend er voor mij zo ongeveer uitziet.

We wonen in de Vlaggemanstraat 36B, in een 4-kamerwoning. Als ons gezin 's morgens wakker wordt, dan kleden we ons lekker dik aan. De verwarming kan namelijk niet hoger dan 18,5 graden. Maar met de verplichte superisolatie is het met een goede trui heel goed te doen hoor. En bij ons gaan de lichten automatisch aan als je de kamer binnenkomt. En weer uit, als je de kamer uitgaat; dat werkt op sensoren. En dat alles spaart enorm veel energie.

Mijn man kruipt al snel achter zijn computer, die werkt thuis. Vroeger heette dat telewerken, tegenwoordig heet het telewerken als je juist wèl naar je kantoor gaat. Dat thuiswerken heeft mee geholpen om de files op te lossen. En minder kilometers is ook weer minder benzineverbruik. Trouwens, we hebben helemaal geen eigen auto, want die kun je in deze wijk niet meer parkeren. Alleen de superzuinige auto's mogen aan de rand van Rotterdam geparkeerd worden.

En wij doen dus alles lopend en fietsend. En als we wat verder weg moeten gaan we met openbaar vervoer: dan pakken we op de Schieweg een bus op biobrandstof, of een tram op zonne-energie enzo. Het kost allemaal wel wat tijd, 'onthaasten' noemen ze dat hier, en dat schijnt goed te zijn voor de gezondheid. Alsof we dat in Argentinië al lang niet wisten; maar daar heet dat 'manana'. Wat ik wel jammer vind is dat ik maar een beperkt aantal vliegtuigkilometers per jaar mag maken. En met dat kilometer-jaarbudget red ik het niet naar Argentinië dus ik kan helaas maar 1 keer per 4 jaar mijn familie bezoeken.

Na het ontbijt breng ik de kinderen naar school, u weet wel in dat pand op de Schiekade waar "De Toekomstbouwers" boven staat. In de kleutergroep van mijn jongste zoon, doe ik elke week een uurtje vrijwilligerswerk. Ik zal u vertellen wat dat inhoudt. Ik heb tijdens mijn inburgeringscursus veel geleerd over milieu en energie. De kennis die ik daar heb opgedaan draag ik weer over op de kleuters. Ik leer de kleuters spelenderwijs hoe ze op de meest milieuvriendelijke manier kunnen leven. Het wordt er hier in Rotterdam al vroeg ingepompt hoor.

Als ik klaar ben op de kleuterschool doe ik snel nog wat boodschappen. Dat doe ik op het Insulindeplein. Vroeger was daar nog een grote parkeergarage; nu mogen daar ondergronds alleen nog maar een paar invalidenwagens staan. Nu is de garage omgebouwd tot een multifunctioneel centrum. Daar komen de bewoners van de wijk vaak bij elkaar om ideeën uit te wisselen over hoe het nog beter kan in de wijk. Een soort plaatselijke welzijnscommissie dus. Ook worden daar mensen op het matje geroepen die zich niet aan de regeltjes houden. Een soort plaatselijk rechtbankje dus.

Een van de andere leuke dingen die ze op het Insulindeplein doen is groente en fruit kweken in de kassen die ze er gebouwd hebben. Fruit zonder bestrijdingsmiddelen, en groente van het seizoen. Biologisch dus. En iedereen uit de wijk koopt daar dus dagelijks zijn groente. Lekker dichtbij, lekker gezond. Trouwens, er zijn helemaal geen grote supermarkten meer in de buurt. Alleen nog kleine speciaalzaken met allemaal goeie producten die door eerlijke handel ingekocht zijn. Net zo gezellig als in Argentinië. Het enige dat ik nog wel eens mis zijn de grote Argentijnse biefstukken. Want na 5 wintermaanden ben ik al die verschillende soorten kool goed zat: rode kool, witte kool, groene kool, spitskool, koolrabi, pastinaken, bloemkool, noem ze maar op.

Ook bij die kwekerij doe ik wel eens vrijwilligerswerk. Al het groenafval wat daar vandaan komt, en ook het gemaaid gras uit het Insulinde park wordt verzameld. We mengen dat met al het GFT dat uit de huizen komt, en zorgen ervoor dat er mooie compost ontstaat. Die compost kunnen ze weer omzetten in warmte; dat gebeurt in wat vroeger het Eneco gebouwtje was. En de warmte die opgewekt wordt, komt weer in onze huizen terecht! Ik vind het zo grappig dat er een kringetje is van voedsel tot warmte, en nog wel binnen je eigen wijk!

En als ik nog wat tijd over heb loop ik gezellig door de straten van de wijk. Lekker groen – tenminste in de zomer - en veel mensen op straat. Altijd wel de mogelijkheid voor een kletspraatje, zelfs in de winter.

Kortom, ik heb begin me al aardig thuis te voelen in Nederland.

### **Achtergrond**

Bij burgers is de zorg voor het milieu een structureel aspect van hun gedrag geworden; de wijk (het land) is daardoor zeer leefbaar geworden; soms gaat het echter ten koste van gemak; andere keerzijde is de 'sociale controle' (het elkaar aanspreken op het gedrag).

### **Aankleding:**

Boodschappentas, dikke trui en Argentijnse sjaal om de schouders.



- **Wandeling / Scenario 3: Kay Gural wil gaan scooteren**

Hai, ik ben Kay. Ik woon hier om de hoek, op de Insulindestraat tegenover het Hofpleinlijn windmolenpark. Ik woon hier nu een jaar of acht. Op zich is het wel tof hier, alleen wat ik vorige week mee maakte was minder. Je moet weten, ik ben al anderhalf jaar aan het sparen voor zo'n nieuwe Piaggio Electro scooter, maar dat schiet nog niet echt op. Het liefst heb ik trouwens zo'n echte brommer met een benzinemotor, maar die zijn helemaal niet te betalen. Zo'n Electro is wel een stuk trager maar verbruikt daardoor ook veel minder energie en is bovendien een stuk schoner en stiller. Dat scheelt dus flink wat centen iedere maand.

Nu, wat ik wilde vertellen: mijn vader vroeg me of ik het afval weg wilde brengen naar het dump&pay-punt. Dat is zo'n inzamelpunt op de Bergse-laan, waar je je afval kwijt kunt en dan met je personal card automatisch kan afrekenen. Sinds een paar jaar gaat dat allemaal per kilo. Goed, ik dacht dus slim te zijn en zei tegen die ouwe van me dat ik wel zou afrekenen als hij het geld meteen naar mij zou overmaken. Dat vond hij wel prima en hij deed het meteen met zijn multicomunicatie toestelletje. Heel oud type wat hij heeft en hij wist natuurlijk niet eens hoe het werkte. Dus ik heb hem maar even geholpen om die 40 Euro voor de afvalheffing naar mijn rekening over te maken.

Ik heb trouwens net weer een nieuw multicomunicatie toestel. Zo eentje die helemaal op zonnecellen werkt. In aanschaf zijn ze wat duurder maar ik heb hem er na een jaar al uit. Met deze kan je nu zelfs geuren oversturen. Echt lachen joh, laatst had ik een maat van me goed te pakken. Die zat in de les op school toen ik hem een bericht stuurde vanaf de wc. Nou joh, stinken in dat lokaal!!!

Wat wilde ik ook alweer vertellen? Oh ja, ik ga dus uiteindelijk op pad met onze afvalcontainer. Ik ben de deur nog niet uit of ik zie daar zo'n fantastische old-timer staan: een Opel Vectra uit 2003. Zo'n enorme oude auto met nog zo'n lekker ronkend motor. Zal vroeger wel een hoop herrie zijn geweest in de stad met alleen maar dat soort auto's. Ik ben toch wel blij dat er nu wat minder herrie is op straat. Overal in de stad van die stinkende uitlaatgassen zal niet echt lekker zijn geweest. Nu zie je dat nauwelijks meer. Maar ja alleen al aan de maandelijkse energieheffing voor zo'n wagen ben je tegenwoordig een vermogen kwijt. Vroeger had bijna iedereen er zo een, moet je voorstellen! Ik zou trouwens niet eens in zo'n wagen kunnen rijden, want het was nog eentje zonder een eco-automaat: dus waarin je zelf moet schakelen en sturen tegelijk. Ik zou het niet kunnen... Maar wel heel gaaf!!!

Bij de hoek met de Heulstraat zie ik van die grote verkiezingsborden staan. Oh ja dat is waar ook, er zijn vandaag verkiezingen voor het Wereldparlement in Melbourne. Ik mag toch nog niet stemmen en bovendien houd ik me toch niet zo bezig met die wereldregering. Klimaatverandering, armoedebestrijding en dat soort dingen: boeiend!!! Gaat toch allemaal wel prima tegenwoordig, vind ik.

Ik blijf even staan voor de etalage van het reisbureau in de Vlaggemansstraat. Altijd leuk om even te kijken. Ik wil heel graag een keer naar Indonesië op vakantie, maar met die prijzen van vliegtickets zal dat nog wel even duren. Sinds ze een paar jaar geleden terug die vervuilingstoeslag hebben ingevoerd is dat echt niet meer te betalen. Eerst maar sparen voor mijn scooter...

Als ik bij het inzamelpunt aankom, zie ik dat er verder niemand anders in de buurt is. Dat komt goed uit! Ik weet dat het eigenlijk niet kan, maar goed, je moet wat om een scooter te kunnen kopen. Ik denk dus slim te zijn en flikker al het afval naast het inzamelpunt op straat: weer 40 Euro voor mijn scooter verdiend. Ik loop snel met de lege container terug naar huis, maar voordat ik de .. straat uit ben staat er zo'n beveiligingsvent van de gemeente voor mijn neus. Blijken ze afgelopen weekend camera's te hebben geplaatst. Ja toen was ik natuurlijk echt zuur. 500 euro kost dat geintje me... Die vent begint nog een hele preek tegen me: als iedereen dat doet wordt het een zootje in de stad. Snap ik ook wel natuurlijk, maar ja ik wil ook eindelijk wel een keer op een scooter rondrijden. Kan ik de komende maanden dus wel weer vergeten. Gelukkig is de stadstram er nog, die gaat tenminste altijd en is nog een beetje te betalen. Maar, ja daar scoor je natuurlijk niet echt mee op school.

### Achtergrond

Het motto van dit scenario is "De vervuiler betaalt". Doordat de maatschappelijke kosten nu worden doorberekend aan gebruikers zijn met name vervuilende en energieverblindende activiteiten erg duur geworden. Door technologische innovatie zijn veel duurzame oplossingen gekomen voor de milieuproblemen van 2003. Deze ontwikkeling is mogelijk doordat de wereldregering met haar internationale verdragen en afspraken internationaal een belangrijke factor is geworden. In principe is voor de bewoners in de wijk alles nog steeds mogelijk, alleen hangt er een prijskaartje aan. Erg vervuilende activiteiten zijn alleen voor een kleine groep zeer welgestelden weggelegd. Maar gelukkig zijn er voor veel dingen tegenwoordig betaalbare schone en stille alternatieven voor handen. Vervuiling en geluidsoverlast zijn enorm afgenomen en de leefbaarheid is sterk verbeterd.

### Aankleding:

Hip uitziend mobieltje palmtop o.i.d., hippe sweater, lichte broek met sportschoenen.

## A.2

### Uitwerking sheets

#### Scenario 1: "Geen gezeur, doorgaan"

+		-
Geen verrassingen		Geen robots - (werkloosheid) - (vereenzaming mens) -
Goede infrastructuur +	↔	Bos
Pensioen met 60 -		Afgesloten appartementenblokken -
Gratis parkeren +++		Malaria
Goed inkomen +++		Watersnood
Hondenverbod +++		Te kleine parkeergarage
Veel luxe (in) huizen (welvaart) -	↙ ↘	3 <sup>de</sup> auto --- (2 <sup>e</sup> ) --+
Warmer klimaat --		Bestaansrecht honden ++
		Geen gerenoveerde huizen
		Afval op straat
		Armoede 3 <sup>de</sup> wereld
		'Prettig' leven? (in deze welvaart) -
		Materialisme (individualisme)
		Geen 'belasting' op 2 <sup>de</sup> , 3 <sup>de</sup> auto/huis
		Minder prettig dan nu



## Scenario 2: "Groen en zuinig"

+	-
Koningin +	Kleine huizen +
Nederlandse taal/inburgering	Thuiswerken
Geen verkeer in de stad	Kleine actieradius (je komt weinig buiten de wijk)
Onderlinge contacten + ontmoetingsplekken	Oude garage als ondergrondse ontmoetingsplek
+++++	
Kassen, groente telen	Sociale controle; tribunaal ++
Idee van self-supporting (voorzienende) wijk	Weinig mogen vliegen, bewegingsvrijheid (rol overheid, moralisme) (18°)
Veel groen ++++++	Opofferingen voor zuinigheid (vliegen, alternatieve groenplaatsen (spelen vs nuttig)
18,5°	Inefficiency van groente verbouwen (ruimte) -
Minder broeikaseffect	Thermostaat (moralisme, zelf beslissen)
	+--
Buurtbewoners elkáár aanspreken ++	Zelfde oude woningen ---
Inzameling hondenpoep +	

## Scenario 3: "Vervuiler betaalt"

+	-
Vrijheid om van alles te doen ++	Consumenten betalen bij aanbieden afval -
Stimulans om minder afval te maken +++	Risico: dumpen
Wereldparlement	Onderwijs wegbezuinigd ----
Windmolens +	Wereldparlement (geen vrijheid) -
Sancties, boetes i.v.m. straatvervuiling	Windmolens (lawaaai, visuele verontreiniging)
---	
Elektromotor (minder geluid, vervuiling)	Vliegen duur --
Schone auto's	Egoïsme -
Zonne-energie goedkoper ++	Weinig groen --
Burgerwacht, camera's, wijkpolitie +	'Big brother' ---
High-tech	Opvoeding rond duurzaamheidsgedrag voldoende?
	Geen vuil-ophaal (werkloosheid, omscholen tot controleurs) -
	Mensen met veel geld hoeven hun gedrag niet aan te passen -

## Droomscenario Bergpolder Zuid

+	-
Veel groen in de wijk/omgeving	3 <sup>de</sup> auto (2 <sup>de</sup> ), eerlijk beleid
Onderlinge contacten/ontmoetingsplekken (begrip, samenleven, respect, beetje 'sociale controle')	Armoede 3 <sup>de</sup> wereld (voorkomt oorlog) (verdeling nationale hulpbronnen, verdeling nationaal inkomen)
Goed onderwijs (gedrag, bewust zijn, leren nadenken)	
Betere huizen (isolatie, geluid, onveilig, vocht, kou, tocht, duur)	
Parkeren (ook voor fietsen)	
'Goed' (toereikend) inkomen	
Stimulansen voor minder afvalproductie, maar.....	Geen Big brother

### Discussiepunten:

- keuzevrijheid aankopen (auto) <-> verbod/belasten;
- tribunaal voor sociale controle;
- hondenverbod (stad);
- gratis parkeren?
  - voor 2<sup>de</sup>/3<sup>de</sup>;
  - handhaving <-> groen;
  - of: allemaal betalen <-> geen verkeer in de stad (alternatief?);
- sancties (reinigingspolitie -> door burgers mee te bepalen?)
- armoede <-> hogere inkomens West-Europa;
- kosten vliegen: energieverbruik <-> reïsvrijheid.





## B Verslag workshop 2: “Van dromen naar daden”

### **Samenvatting**

De tweede workshop in het project “Wandelingen door uw woonwijk in 2031” ging van start met een korte samenvatting van de resultaten van de vorige workshop. Daarin werden de thema’s die bewoners in de eerste bijeenkomst als meest belangrijk voor de toekomst van hun woonwijk nog een keer kort geschetst (zie kader).

#### **Door bewoners geselecteerde thema’s in workshop 1**

- meer groen in de wijk;
- meer sociale contacten en begrip;
- betaalbaar parkeren zonder overlast;
- minder afval op straat;
- betere woningen;
- zonne-energie in de wijk.

Daarna gingen deelnemers in twee teams aan de slag om de verschillende thema’s nader uit te werken. Daarbij maakten zij gebruik van de “Initiatievenmarkt”, waarin in vier “stands” lopende initiatieven van bewoners in de eigen wijk, burgerinitiatieven op landelijk niveau, ontwikkelingen in de wijk en ontwikkelingen op landelijk niveau werden geschetst die mogelijk relevant zouden kunnen zijn voor de uitwerking van plannen door deelnemers (zie B.1).

Voor de zes geselecteerde thema’s presenteerden de bewoners aan het einde van de workshop een uitwerking (zie B.2). Meer groen in de wijk, meer sociale contacten en begrip, betaalbaar parkeren zonder overlast en minder afval op straat stonden daarbij centraal. Door de uitgebreide discussie over deze thema’s bleef er nog een beperkte tijd over voor de onderwerpen “betere woningen” en “zonne-energie in de wijk”. De workshop werd afgesloten met een algemene evaluatieronde. Aan de workshop namen zes bewoners deel.

### **Meer groen in de wijk**

Dit thema had in de eerste workshop de hoogste prioriteit gekregen (6 pluspunten). In de uitwerking kwamen de bewoners met een aantal kleinschalige initiatieven die zij zelf vorm kunnen geven, al dan niet met ondersteuning van de gemeente (bloembakken, hanging baskets, groen op het dak, geveltuinten - eventueel met onderhoudscontract en verplicht bij nieuwbouw).

Daarnaast werden een aantal grotere projecten op concrete punten in de wijk geïdentificeerd (Bergselaan fraaier groen, speelgelegenheid op het Insulindeplein, schooltuinen op de spoorbogen). Bovendien werd een suggestie gedaan voor een concrete te organiseren activiteit, waarbij kinderen betrokken zouden kunnen worden: het organiseren van een “dag van de geveltuinten”. Als meer algemene en niet nader gespecificeerde opties gaven be-

woners bovendien aan een rozenpark, meer water in de wijk en meer groen aan de rand van de stad (Lagenbergsebos) op prijs te stellen.

Bewoners gaven aan dat, naast hun eigen activiteit (al dan niet met hulp van de bewonersvereniging), woningbouwverenigingen, Roteb en Buurt Service Team (BST) en kinderen een verdere rol zouden kunnen spelen bij uitwerking van dit thema. Gezien de aard van de wensen lijkt ook de (deel)gemeente hier een rol te kunnen vervullen.

### **Meer sociale contacten en begrip**

Het moet aangenamer op straat worden, zodat vooral bij mooi weer meer mensen buiten zijn. Dat is volgens bewoners heel belangrijk voor meer sociale contacten en begrip ten opzichte van elkaar in de wijk. De verschillende pleinen (Eudokiaplein, Insulindeplein, Welkomplein, Schiewegplein) en verbindingen moeten daarvoor beter worden ingericht. Op het Eudokiaplein zit bijvoorbeeld nooit iemand op de banken die daarvoor zijn bedoeld. Ook openbare binnentuinen kunnen bij een betere inrichting van de ruimte in de wijk een rol spelen. Terrassen en markten, het overdekken van sommige stukken, meer groen en zelfs muziek (optredens in de wijk?) zijn andere geschikte middelen.

Een betere kwaliteit van de woningen en het beschikbaar zijn van geld voor de uitvoer van plannen zijn randvoorwaarden voor meer sociale contacten en begrip volgens bewoners. Verder moet er in het algemeen meer te doen zijn in de wijk. Meer werk in de wijk zelf en een minder grote haast van mensen kunnen daaraan bijdragen.

Er is volgens bewoners een trekkende organisatie nodig voor het organiseren van meer sociale contacten. Wellicht kan de bewonersorganisatie hierbij een rol spelen. Bewoners zelf moeten kunnen meedenken bij het inrichten van de openbare ruimte. Daarbij is een samenspel met de deelgemeenteraad van groot belang. Projectontwikkelaars moeten door regels en een moreel appel in de toekomst meer rekening houden met het sociale aspect van de openbare ruimte.

### **Betaalbaar parkeren zonder overlast**

Voor verbetering van de parkeersituatie in de wijk gaven bewoners verschillende mogelijkheden aan. Deze concentreren zich op alternatieve vervoermiddelen voor de auto (verbetering van de fietsvoorzieningen en openbaar vervoer), het verminderen van het aantal auto's in de openbare ruimte en op parkeeropties zelf.

Bewoners willen een verbetering van de fietsvriendelijkheid van de wijk bereiken door stallingen en een witte-fietsenplan. Gratis openbaar vervoer (zoals in België al gerealiseerd) zou ook in Rotterdam onderzocht moeten worden. Auto's onder de grond, transferiums en autodeelprojecten als Green Wheels zouden verder het aantal auto's in de wijk kunnen verminderen. Andere opties die direct betrekking hebben op parkeren zijn meer parkeer ruimte in garages, parkeren buiten de ring en een uitgekende parkeertarieven die parkeren in de garage goedkoper maken dan op straat.

Op korte termijn kan het afstemmen van de al geplande woningbouw en bouw van de parkeergarage toename van de parkeeroverlast in de wijk kunnen verminderen. Veiligheid is voor bewoners verder heel belangrijk bij bouw van de parkeergarage.



Bij dit thema hebben bewoners geen uitvoerende organisaties geïdentificeerd, maar gezien de aard van de suggesties lijkt de deelgemeente de belangrijkste uitvoerder.

### **Minder afval op straat**

Deelnemers willen dit thema aanpakken door het bewustzijn van bewoners en producenten/ winkeliers om zelf het afvalprobleem aan te pakken aan te wakkeren. Onderwijs, opvoeding, cultuur (leraren, schooldirecteuren, kerken, bewonersorganisatie) moeten hierbij een rol spelen. Statiegeld door producenten en winkeliers kan eveneens helpen om minder afval gewoon op straat te gooien, of meertalige informatie/ "verkeersborden" in de wijk. In laatste instantie kunnen ook toezicht en boetes een hulpmiddel zijn.

Randvoorwaarde daarbij is dat het voor bewoners makkelijk moet zijn om het afval kwijt te kunnen. Daarvoor zijn veel afvalbakken nodig. Ook moeten de afvalbakken er leuk uitzien voor kinderen ("Hier papier!", zoals in de Efteling is een suggestie). De ophaal moet ook technisch vlekkeloos verlopen. Daarvoor is de Roteb verantwoordelijk. Om wildplassen te voorkomen moeten bovendien meer openbare toiletten in de wijk of op het station komen.

Een mogelijk initiatief door bewoners en bewonersorganisatie voor minder afval op straat is het benoemen van een voorbeeldstraat voor minder afval. Wellicht het Insulindeplein?

### **Betere woningen**

Het verminderen van de vaste lasten is voor bewoners een belangrijke voorwaarde voor het verbeteren van de woonkwaliteit. De wijk moet bovendien niet helemaal worden dichtgebouwd, want er moet ruimte overblijven voor groen. Dit groen bij woningen zou wellicht zelfs verplicht kunnen worden gesteld, bijvoorbeeld in de vorm van een verplichte geveltuintje bij nieuwbouwwoningen.

Een schouw of wandeling door de wijk samen met bestuurders zou meer zicht kunnen geven op waar de echte probleemplekken zitten.

### **Zonne-energie in de wijk**

Het Eneco-gebouw in de wijk is een mogelijk aanknopingspunt voor zonne-energie in de wijk. Het gebouw en terrein zouden een prima plaats zijn voor zonnepanelen. Minder verlichting in het gebouw zelf zou overigens ook bij kunnen dragen aan energiebesparing.

Een andere mogelijkheid voor zonne-energie in de wijk bieden de straatlantaarns.

### **Evaluatie door deelnemers**

Deelnemers waren enthousiast over de workshop, ondanks de beperkte opkomst. De vorige bijeenkomst was volgens de workshopdeelnemers heel leuk om "los te komen" en ideeën te krijgen voor een toekomstige inrichting van de wijk. Deze bijeenkomst was veel concreter, maar juist daarom ook aansprekend. Er zat een goede opbouw in en het was leuk om met buurtbewoners na te denken over inrichting van de eigen leefomgeving.

## B.1 Initiatievenmarkt

In vier “stands” konden bewoners inspiratie opdoen voor uitwerking van de door hen geselecteerde thema's. Iedere stand gaf een korte beschrijving van een aantal mogelijk relevante initiatieven / ontwikkelingen.

- **Stand 1: Bestaande initiatieven in wijk door burgers**

### **Daktuin op de moskee**

Op de moskee wordt een milieuvriendelijke daktuin ingericht. Daardoor komt er meer groen in de wijk.

### **Tijdelijke inrichting van het Insulindeplein**

Op het Insulindeplein wordt een parkeergarage gebouwd. Tot het zover is wordt de locatie tijdelijk ingericht door een kunstenaar en bewoners.

### **Kunstwerk ecoteam**

Een ecoteam in de buurt is bezig om te kijken of het inrichten van een expositieruimte voor kunstenaars onder de bogen van het spoorviaduct haalbaar is.

### **Kinderkunstclub**

Voor kinderen is er een kunstclub in de wijk, waar ze begeleid worden door een kunstenaar, op een creatieve manier bezig zijn en bijdragen aan de inrichting van de wijk.

- **Stand 2: Landelijke initiatieven door burgers**

### **Wijkwandelingen begeleid door IVN**

Wandelen door je wijk en te weten komen welke bomen, planten, vogels en andere dieren er in je wijk leven? Dat kan in verschillende wijken in Nederland onder begeleiding van iemand van het IVN Instituut voor Natuur- en Milieueducatie.

### **Produit du Maroc**

Een ecologische boerderij voor Marokkaanse ouderen met een winkel waar de producten van de boerderij worden verkocht. Kan dit wellicht in andere vorm ook in Bergpolder-Zuid?

### **Vakantie in eigen stad**

Georganiseerde doe-vakanties in eigen stad. Iets voor kinderen en hun ouders in Bergpolder-Zuid?

### **Lespakket groen veldwerk voor scholen**

Meer groen in de wijk door kinderen les te geven en bij te laten dragen aan het planten van bomen, het inrichten van bloemenperken en andere groenactiviteiten.

### **Ecokids**

Kinderen kunnen ook in hun vrije tijd bezig zijn met natuur. Ecokids is een initiatief waarbij kinderen in hun vrije tijd samen bezig zijn met natuur en milieu.



### **Zon en kunst in de wijk**

Het is er nog niet, maar zijn er ook mogelijkheden om zonne-energie en kunst in de wijk te combineren?

### **Meer sociale contacten in de wijk**

Door samen te werken aan acties voor 2003 die leiden tot een droomwijk in de toekomst?

### **Match vrijwilliger**

Als Match-vrijwilliger trek je eens per week op met een jongere. Je gaat naar de bioscoop, huiswerk maken of een dagje uit. Een initiatief van de gemeente Rotterdam.

### **NU Spaarpas**

Initiatief van de gemeente Rotterdam waarbij je, net als bij Airmiles, punten kunt sparen als je milieuvriendelijke producten koopt. Met die punten kun je gratis in het openbaar vervoer of krijg je toegangskaartjes.

### **Groene Agenda**

Folder van het milieucentrum Rotterdam waarop je maandelijks alle milieu-activiteiten in de regio kunt lezen.

- **Stand 3: Ontwikkelingen in de wijk**

#### **Betere woningen**

De gemeente en de woningbouwcorporatie slopen oude, en bouwen nieuwe woningen aan het Insulindeplein en in de Insulindestraat.

#### **Milieuwerkplaats**

Niet in Bergpolder-Zuid, maar vlakbij. Hier kun je terecht voor al je vragen op milieugebied en is er een LETS ruilbalie.

#### **Parkeergarage**

De gemeente bouwt een parkeergarage op het Insulindeplein voor 200 auto's. Op het dak daarvan komt indien mogelijk een zo groen mogelijk plein.

#### **Invoering betaald parkeren**

Geen gratis parkeren meer, maar daardoor juist wel een parkeerplek?

#### **Hofpleinlijn**

In 2007 rijdt er geen trein meer over de Hofpleinlijn, maar de bogen blijven staan. Wat doen we ermee?

#### **Verkeerscirculatieplan**

Een plan voor betere verkeerscirculatie wil onnodig autoverkeer in de wijk voorkomen.

- **Stand 4: Landelijke ontwikkelingen**

#### **Honden-uitlaatstrook**

Een plek waar hondenbezitters hun hond kunnen laten poepen, zonder overlast voor anderen.

### **Energie en geld besparen**

Tips voor comfortabelere en zuinigere woningen door energiebesparing zijn op internet terug te vinden bij energiebedrijven, het ministerie VROM en veel andere sites. Ook kun je daar informatie vinden over subsidiemogelijkheden.

### **Autodelen**

Geen 3 auto's per persoon, maar juist één auto delen met veel verschillende personen. In je eigen wijk, en toch goedkoper en gemakkelijker dan een huurauto. In de deelgemeente bestaat dit ook onder de naam Greenwheels.

### **Ondergrondse afvalcontainers**

Minder overlast van afval door containers onder de grond. En vuilnisbakken voor hondenpoep. Ook in de deelgemeente komen ze.

### **Zonne-energie**

Verschillende energiebedrijven geven subsidies op zonnepanelen.

## **B.2**

### **Weergave sheets**

Bewoners stelden de volgende sheets op bij uitwerking van de door hen geselecteerde thema's.

#### **Thema "Meer groen in de wijk"**

- bloembakken X;
- geveltuinen;
- onderhoudscontract geveltuinen;
- hanging baskets X;
- groen op het dak;
- dag van de geveltuin (kinderen betrekken) X;
- Bergselaan fraaier groen! X;
- Insulindeplein (speelgelegenheid);
- spoorbogen (groene oase) (schooltuinen);
- meer schooltuinen X;
- rozenpark;
- aan de rand van de stad meer groen;
- meer water in de wijk.

*Wie moet er bij realisering van deze plannen betrokken zijn?*

- Roteb/Buurt Service Team rol bij groen;
- woningbouwverenigingen;
- kinderen / scholen;
- Roteb/Buurt Service Team.

#### **Thema "Meer sociale contacten en begrip"**

- buurthuis;
- Eudokia-passage deelgemeentehuis;
- (binnen)tuinen: openbaar;
- aangename plekken:
  - groen;
  - muziek;
  - zitplaatsen;
  - stukjes overdekt;
  - activiteiten: terrassen + markten;
- Eudokiaplein;
- Welkomplein;
- Insulindeplein;



- Schiewegpleintje;
- verbindingen tussen pleinen.

#### *Randvoorwaarden*

- betere kwaliteit woningen;
- onthaasten;
- werk in de wijk;
- geld.

#### *Wie moet er bij realisering van deze plannen betrokken zijn?*

- bewoners: ontwerptafel;
- projectontwikkelaars: regels + moreel beroep;
- overheid/gemeente: uitnodigen raadsleden, enquête, procedures checken, druk op de raad, besluit van raad;
- 'trekkende' organisatie.

### **Thema “Betaalbaar parkeren zonder overlast”**

#### Fietsen

- fietsvriendelijkheid;
- stallingen;
- witte-fietsenplan.

#### Openbaar vervoer

- gratis openbaar vervoer.

#### Auto

- vervoer via transferiums;
- green Wheels;
- verplicht auto's onder de grond.

#### Parkeren

- parkeren buiten de ring;
- meer parkeergarages;
- parkeren: goedkoper in garage dan op straat.

### **Thema “Minder afval op straat”**

#### *Wat?*

- juiste + veel containers (leuke vormgeving);
- openbare toiletten: station;
- effectieve ophaal: technologie + status bewoners;
- voorbeeldstraat: Insulindeplein (bewonersorganisaties, buurthuizen);
- toezicht: boetes.

#### *Wie?*

- mentaliteit: burger + winkelier / producent:
  - meertalige 'verkeersborden';
  - meebeslissen/meevormgeven/meesturen;
  - statiegeld;
- onderwijs / opvoeding/ cultuur: leraren, schooldirecteuren.

### **Thema “Betere woningen”**

- vaste lasten te hoog;
- niet alles dichtbouwen;
- verplichte hoeveelheid groen bij woningen;
- geveltuin bij nieuwbouw.

### **Thema “Zonne-energie in de wijk”**

- straatlantaarns;
- verlichting in Eneco-gebouw;
- Eneco-gebouw volzetten met zonne-panelen.

**Welke organisaties hebben bewoners nodig voor realisatie van hun plannen en wensen? / Mogelijke uitnodigingen voor de 3<sup>e</sup> workshop**

- Vestia: groen + projectontwikkeling + zonnecollectoren
- Deelgemeentebestuurder A. Harika: beheer van de buitenruimte
- ? (Deelraad): Ingeborg Berger? Inrichting buitenruimte.
- Mobiliteit/afval: iemand van VROM
- ENECO





## C Verslag bijeenkomst 3: “Samen op weg naar 2031”

In deze bijeenkomst spraken bewoners van Bergpolder-Zuid met beleidsmakers om te komen tot concrete afspraken over de ideeën van bewoners die in de eerdere twee bijeenkomsten waren uitgewerkt. Naast vertegenwoordigers van de deelgemeente, gemeente, woningbouwcorporatie en een vertegenwoordiger van VROM waren hierbij vijf bewoners aanwezig.

Na een welkom voor alle aanwezigen werden kort de resultaten van de vorige twee bijeenkomsten samengevat. Daarbij kwamen de drie wandelingen van respectievelijk meneer Prins, mevrouw Rivas en Kay Gural aan de orde, evenals het “droomscenario voor 2031”, dat het resultaat was van de eerste bijeenkomst. Vervolgens werd de uitwerking van de ideeën van bewoners in de tweede bijeenkomst besproken. Deze mondde uit in drie te bespreken thema’s voor de derde bijeenkomst:

- een levende en groene wijk;
- een actieve en sociale wijk;
- een schone en vervoersvriendelijke wijk.

Voordat bewoners en beleidsmakers in drie groepen uiteen konden gaan om deze thema’s te bespreken onderbrak mevrouw Rivas de vergadering. Ze was terug uit 2031, en ze was bezorgd dat het thema energie zo weinig aan de orde was geweest in de bijeenkomsten. Hadden bewoners hier geen interesse voor? De antwoorden van bewoners waren duidelijk genoeg: de andere thema’s waarmee ze aan de slag waren gegaan waren voor hen belangrijker. En voor andere bewoners in de wijk, dachten ze. “Als iemand met moeite rond kan komen zit zijn hoofd niet bij zonnepanelen. Misschien zou je eerder naar de energierekening van zo een bewoner moeten kijken”.

Na een discussie in groepen presenteerden deelnemers hun resultaten en afspraken. Deze zijn hierna weergegeven. Vervolgens gaf Jos Verlinden (VROM, duurzaam bouwen) een reactie op de resultaten van de bijeenkomst gezien vanuit het landelijke beleidsniveau.

Jos Verlinden (VROM)

“Het is voor mij heel inspirerend om te zien dat er al heel veel gebeurt in een wijk als Bergpolder-Zuid. De bijeenkomst bevestigt, samen met andere bijeenkomsten die ik af en toe bezoek, mijn beeld dat de kwaliteit van de leefomgeving een heel belangrijke invalshoek is voor duurzaam bouwen. En dat als basis voor een goede leefomgeving het sociale aspect zo belangrijk is. Ik ben daar zelf mee bezig op een nationaal niveau, maar ik merk dat partijen op lokaal niveau vaak al verder zijn om het onderwerp kwaliteit van de leefomgeving breed te bekijken. Dat stimuleert mij weer om op het ministerie en bij andere ministeries rond te blijven lopen om een brede blik te houden.”

De bijeenkomst werd afgesloten met een korte evaluatie. Daarin kwamen de volgende punten naar voren:

- het is een goed initiatief om met bewoners naar de wijk te kijken en te zoeken naar verbeteringen;

- jammer dat er zo weinig bewoners aanwezig zijn; misschien zijn er mensen afgehaakt om dat de materie behoorlijk complex is (beleidsmatig) en niet praktisch genoeg;
- leuk dat er concrete afspraken voor de korte termijn zijn gemaakt; er is in het heden nog veel te doen, de onderwerpen zijn actueel;
- belangrijk is echter ook de ideeën voor de langere termijn verder vorm te geven en mee te geven aan de beleidsmakers (waar liggen voor bewoners balans en overwegingen);
- er is al veel staand beleid dat overeenkomt met de behoeften van de bewoners; dit zal nog worden rondgestuurd naar de deelnemers;
- bewoners en beleidsmakers hebben elkaar wijzer gemaakt, er zijn duidelijke beelden ontstaan; is het een idee om dit vaker te doen (wel met meer bewoners aan tafel)?
- hoe kunnen de resultaten bij de rest van de bewoners gebracht worden? Afstemming van perscontacten met elkaar is nodig;
- veel items zijn steeds terugkerende onderwerpen; hoe kunnen we een gemeenschappelijke basis organiseren om op voort te bouwen? Indicatoren voor de voortgang bij de verschillende ideeën spelen hier een belangrijke rol bij.

## C.1 Van ideeën naar afspraken

Onderstaand zijn de afspraken tussen bewoners en beleidsmakers weergegeven zoals die tijdens de workshop gemaakt zijn.

- **Een schone en vervoersvriendelijke wijk**

*Boodschap*

Er zijn vele partijen betrokken bij het 'schoonhouden' van de wijk; alleen gezamenlijk en in samenwerking kunnen zij er voor zorgen dat er een structurele oplossing komt. Gemeentelijke diensten, bewoners, woningcorporatie, bewonersverenigingen, scholen, moskee, etc.

De kunst is de bewoners op een effectieve manier aan te spreken, en ook de 'onbereikbare' bewoners te informeren.

*Idee 1: spelregels herinvoeren*

De spelregels rond het aanbieden en ophalen van vuil en hoe de wijk schoon te houden zijn niet bij iedereen bekend. Misschien is zelfs niet iedereen het ermee eens. Toch is het belangrijk dat er regels komen, en dat die samen met de bewoners - nogmaals - worden vastgesteld. Daarna kan er een bord gemaakt worden, dat in de wijk wordt opgehangen. Het is aan te bevelen te starten in een beperkt gebied, bijvoorbeeld het Welkomplein, of de schoolroute tussen zwembad en school.

Acties:

- opbouwwerk gaat in overleg met bewoners (Hilly Seute, John Niericker) een gebied identificeren om spelregels weer nieuw leven in te blazen (opbouwwerk, Agnes Yachouch). Daarna zal contact opgenomen worden met de daarbij betrokken doelgroepen (bijvoorbeeld scholen, straatmeester, kinderen, moskee, etc.);
- Vestia heeft na de zomer een campagne over regels gepland (Mo van de Meent); de voorbereidingen daarvoor zullen in samenwerking met bewoners en opbouwwerk gedaan worden;
- nadenken over hoe men elkaar hierop aanspreekt (actie wie?).



### *Idee 2: gezamenlijke wandeling door de wijk*

Na de zomervakantie zal in de buurt een wijkwandeling worden gepland, waarbij alle partijen worden uitgenodigd die te maken hebben met het realiseren van een schone wijk. De bedoeling is om de knelpunten en de kansen voor verbetering in kaart te brengen en met elkaar van gedachten te wisselen welke acties noodzakelijk zijn. Voorstel is om deze schouw vaker dan 1 keer per jaar te laten plaatsvinden.

#### Acties:

- deelgemeenten (Han van Dam) neemt het initiatief en nodigt daarvoor diverse mensen uit;
- bewonersorganisatie STIBB (John Niericker) zal hem aan deze afspraak houden.

#### *Andere ideeën*

- signalering door gemeentelijke diensten effectiever (schoonmakers, Roteb, groenwerkers);
- combineren van groen- en schoonmaaktaken binnen gemeentelijke diensten;
- meer tijd nodig om het aspect 'verkeersvriendelijk' uit te werken.

- **Een levende en groene wijk**

#### *Boodschap*

Bewoners willen beleidsmakers vooral de boodschap meegeven, dat groen in de wijk heel prettig en belangrijk is: het geeft letterlijk "fleur aan de wijk".

Vooraf het nieuw in te richten Insulindeplein is een gouden kans om meer groen te realiseren. De activiteiten die daar plaatsvinden in verband met de tijdelijke inrichting hebben nu al een positieve invloed op de wijk. De funderingen en het zand eromheen geven een speels karakter aan het plein: een stukje 'wildernis' waar kinderen fijn kunnen spelen en ook aangeven mee te willen werken aan het realiseren van een fijn plein.

### *Idee 1: waardevolle tijdelijke inrichtingselementen behouden*

Er zijn op het Insulindeplein al een aantal 'tijdelijke inrichtingsprojecten' gemaakt. Belangrijk daarbij was de sociale veiligheid op peil te hebben, en een sociaal proces op gang te brengen. Nu is het de kunst om de waardevolle lessen uit die tijdelijke projecten te 'bewaren' en ze straks in te brengen in het definitieve plan (2006): wat wordt als positief ervaren? Wat vinden bewoners belangrijk?

#### Acties:

- betrokkenheid van de bewoners onderzoeken (actie: Ingeborg Berger, deelgemeente);
- mogelijkheden zoeken om in het kader van het Programma van Eisen de waardevolle elementen in te brengen (actie: Ingeborg Berger, deelgemeente);
- financiering zoeken bij VROM om de duurzame elementen terug te brengen in het definitieve plan (actie: Anja Cornelese, gemeente Rotterdam);
- (deel)gemeente aanspreken op deze acties (Bert van Zetten, Vestia).

### *Idee 2: bomen op de parkeergarage*

Er is momenteel geen schaduw op het Insulindeplein. Bomen zouden een uitkomst bieden. De vraag is hoe dit te combineren is met de geplande bouw van de parkeergarage. Zouden in het ontwerp van de parkeergarage bij

voorbeeld holle zuilen in de fundering kunnen worden opgenomen, zodat er ruimte ontstaat voor de wortels van de bomen?

Actie:

- bewoners – onder aanvoering van Tom Couvee – nemen het initiatief om dit van de grond te krijgen;
- deelgemeente (Ingeborg Berger) wil als ingang dienen, en kan bijvoorbeeld helpen om de juiste gesprekspartners om de tafel te krijgen.

Andere ideeën:

- bepaalde stukjes (doodlopende) straat groener inrichten, en de daarvoor opgeofferde parkeerplaatsen elders slim compenseren.

- **Een actieve en sociale wijk**

*Boodschap*

Bewoners willen beleidsmakers meegeven dat de wijk “open” moet blijven: pleinen spelen daarbij een belangrijke rol, omdat mensen daar ruimte hebben om elkaar te ontmoeten. Ook hier wordt het voorbeeld van Chris Ripken genoemd: meehelpen in de tuin levert prettige contacten op.

In de werkgroep is vastgesteld dat het van groot belang is om professionals uit sociaal-cultureel werk of jongerenwerk te blijven betrekken bij het activeren en betrekken van bewoners. Deze impuls is hard nodig, en andere partijen kunnen die niet geven.

*Idee 1: opknappen Welkomplein*

Het opknappen van ‘slechte’ plekken in de wijk als het Welkomplein (graffiti, ongezellig) of de bogen (spoor) is hard nodig. Dit samen met de bewoners doen is mogelijk een laagdrempelige activiteit die de sociale contacten ten goede komen.

Om echt een kwaliteitsimpuls te kunnen geven aan zo’n plein is meer nodig dan schoonmaakwerk alleen; op de langere termijn moet ook aandacht gegeven worden aan andere aspecten uit de omgeving, zoals de aanwezigheid van Hans Tweedehands.

Acties:

- financiering (ca. 17000 euro) wordt gezocht, de aanvraag loopt (opbouwwerk, Agnes Yachouch);
- activeren van bewoners (opbouwwerk, Agnes Yachouch), in samenwerking met Christina Gomez-Cortes.

*Idee 2: geveltuinen*

Acties:

- behoefte bij bewoners wordt gecheckt, inclusief de vraag of bewoners bereid zijn mee te werken aan onderhoud van de geveltuinen (opbouwwerk, Agnes Yachouch). Zij zal een informatieavond op staat organiseren;
- wellicht moeten – bij voldoende belangstelling - het participatiefonds van de deelgemeente of de Opzoomer-gelden aangesproken worden (actie wie?);
- De deelgemeente en Vestia staan open om – bij voldoende belangstelling – het project mee uit te werken.



### *Idee 3: bewoners introduceren zichzelf en de wijk*

Het is belangrijk dat contacten tussen bewoners soepeler verlopen, voor wie daaraan behoefte heeft. Een eenvoudige manier om dat te doen, is jezelf wat uitgebreider voor te stellen op het moment dat je met medebewoners aan een activiteit deelneemt (zie bijvoorbeeld boven).

Wat nu nog weinig gebeurt, is dat bewoners zich aan elkaar voorstellen als ze nieuw in de wijk komen wonen of als ze nieuwe burens krijgen. Vestia besteedt daaraan wel aandacht in hun contacten met nieuwe huurders. Een mogelijkheid om dit nog leuker te maken is het aanbieden van een welkomspakket aan nieuwe bewoners (door bewoners, vrijwilligers). Daarin zit dan informatie over de wijk, faciliteiten, kortingsbonnen, ideeën voor bezoeken en wandelingen (eventueel met oude bewoners), etc. In Schiebroek zijn Vestia, de deelgemeente en vrijwilligers heel enthousiast over dit initiatief.

#### Acties:

- ontwikkelen van een welkomspakket a la Schiebroek (Mo van de Meent, Vestia);
- zoeken van vrijwilligers om dit aan te bieden (actie wie?).

#### Andere ideeën:

- Eudokiaplein sfeervolle ontmoetingsplek maken.

## **C.2 Deelnemers 12 juni 2003**

Naam	Organisatie	Telefoon	Email
Bert van Setten	Vestia Rotterdam Noord	010-2705561	Bert.vansetten@vestia.nl
Mo van de Meent	Vestia Rotterdam Noord	010-2705566	Mo.vandemeent@vestia.nl
Mw. E.C. Gomez-Cortes		010-2655343	e.gomezcortes@chello.nl
Agnes Yachouch-Swieringa	Vestia Rotterdam Noord	010-2652355	brgpldr@luna.nl
Tom Couvée	bewoner	010-4674613	
Jos Verlinden	Ministerie van VROM	070-3392337	Jos.verlinden@minvrom.nl
Hilly Seuten	Bewonerscommissie Noord (via Vestia)	010-2650899	Geen
Ingeborg Berger	Deelgemeente Noord	010-4439932	i.berger@noord.rotterdam.nl
John Niericker	Bewonerscommissie STIBB, Vestia	010-4676005	Bergselaan 292D, 3038 CK
Han van Dam	Deelgemeente Noord	010-4439913	h.vandam@noord.rotterdam.nl
Anja Cornelese	Gemeente Rotterdam, afd. milieubeleid	010-4896053	ah.cornelese@gw.rotterdam.nl
Huib van Essen, Stephan Slingerland, Kiek Singels	CE, adviesbureau voor duurzaamheid	015-2150150	slingerland@ce.nl